شانۆی کوردی ئاراستە جیاوازەکانی جوگرافیا … حەیدەر عەبدولڕەحمان

شانۆی کوردی لەهەر سنوورێکی کورستان بێت هەر موڵکی کوردە ، بەڵام ئاستی داهێنانی لە شارێکەوە بۆ شارێك، لەشارۆچکەیەکەوە بۆ شارۆچکەیەکی تر، توانستی شانۆکارە بەتواناو داهێنەرەکانی، لەگەڵ شانۆکارە گەندەڵ و مردووەکانی، بینەری هوشیاریی، لەگەڵ بینەری سادەی شارێکی تر دەگۆڕێت .

بۆیە ئەگەر ئێمە ئەو تواناو بوێریەمان هەبێت، وەك شانۆکار، دوور لەنەخۆشیە ناوچەگەریی و سیاسیەکانەوە بیر کەینەوە، ئەوە دەبێت شانازی بەو بزاڤە نوێیەی شانۆ بکەین لەشاری سلێمانی، کە لەقۆناغێکی سەختو دژواریی سیاسی، تەندروستی، ئابووری، سایکۆلۆژی دەست پێ دەکاتەوە، بۆ ئەوەی شانۆ بەرلەوەی چارەسەری زۆر لەکێشە کۆمەڵایەتیەکان بکات کە ئەمڕۆ لە کوردستاندا لەبن نایەن، چارەسەری دەروونی بۆ ئەو حاڵەتە بۆ ئومێدیە کوشندەیە بکات کە تاڵترین و ناکامترین حاڵەتی نامۆ بوونە لەمێژووی نوێ دا .

بۆیە ئامانجە مرۆییەکان و بەئەکتیف کردنی شانۆ وەك چارەسەرو مقاوەمەت لەو سەردەمەدا، ئەوە دەسەلمێنێ، کە شانۆ کاریگەرترین هێزە بۆ بەرز کردنەوەی ڕۆماڵی بینەر و دوور خستنەوەی لەئەتمۆسفیرێکی خنکێنەر، بەرەو کەشو هەوایەکی ئارام و سەقامگیر.

سوور بوونی شانۆکارانی سلێمانی لەسەر حزوری شانۆ لەو ئان و ساتەدا، بەو ڕۆحە پڕ لە سەرکێشیە، شانازییەك بۆ شانۆ تۆمار دەکات، کە ڕۆژێ لە ڕۆژان لەساتە هەرە سەخت و دژوارەکاندا، شانۆکارانی کورد دەستەپاچە و بێ ئیرادە نەبوونە بۆ مقاوەمەت کردن ، چونکە دەست بەردان لەشانۆ، مردنێکی ترە چەشنی مردن بە کۆرۆنا .

بۆیە شانۆگەری (هیچم نیە بیشارمەوە) لەدەرهێنانی ڕێژەن جەمال ، بۆ مێژوو ئەو شەختەبەندیەی شکاندو لەماوەی چەند ڕۆژی نمایشی دا، بینەرێکی زۆری راکێشایە هۆڵەکە .

ئەمە ئەوە دەردەخا، کە ئەگەر کۆمەڵگا لەشانۆ گەیشتبێ و رەگو ریشەیەکی ڕۆحی و فکری لە گەڵ شانۆدا هەبێت، ئەوە نەك هەر لە هەموو زروفێکی تاڵو شیرین دا شانۆ بەزەرورە دەزانێت ، و وەك نان و ئاو پێویستی بە شانۆ دەبێت، بەڵکو ئامادەیە سەرکێشی لەوەش گەورەتر بکات بۆ شانۆ ..

ئەو بینەرە ئەگەر بینەرێکی هوشیار و زیندوو نەبێت ، ئامادە نیە بۆ بینینی نمایشێك روو بە رووی هەموو ئەگەرەکان بێتەوە، بۆیە من سەرسامم بەو بینەرە کە لەهەموو حاڵەتێکا، ناتوانێت دەست بەرداری شانۆ بێت .

کە باس لەمەدەنیەت و پێشکەوتنی شانۆ دەکەین، نابێت ئەوەمان لەبیر بچێتەوە کە بینەر یەکێکە لەتوخمە سەرەکییەکانی پێشکەوتنی شانۆ، بەلاًم شانۆ خۆشی لەپاڵ پەروەردەو هوشیاریی کۆمەڵایەتی، دروست کەری بینەری هوشیارە، ئەوەتا غیابی شانۆ و بەردەوام نەبوونی هەرگیز نابێتە هۆکار بۆ دروست بوونی بینەری هوشیاریی شانۆیی.

ببینن چونکە شانۆ لەشارێکی وەك هەولێر پرۆسەیەکی بەردەوام نیە، بۆیە هەرگیز نابێتە فاکتەرو قوتابخانە بۆ دروست کردنی بینەرو شانۆ .

دڵنیام ئەگەر ئەو دەرهێنەرو کۆمەڵە ئەکتەرەی بڕیاری نمایش کردنی شانۆیی (چیم نیە بیشارمەوە) یان دا، ئەگەر متمانەیان بەخۆیان نەبوایەو خوێندنەوەیەکی وردیان بۆ ئاستی رۆشنبیریی و هوشیاریی بینەری خۆیان نەبوایە، بەو شێوەیە باوەڕیان بەسەرکەوتنی خۆیان نەدەبوو.

بینەریش بەهەمان شێوە ئگەر لە توانست و کارامەیی ئەو شانۆکارانە دڵنیا نەبێت، نایەت بۆ نمایشێك بەدەست بە تاڵی هۆڵی شانۆ بەجێ بهێڵێ .

لەهەر شوێنێکدا هەر کایەکی هونەریی پشت بەحکومەت ببەستێ لەڕووی بەرهەمهێنانەوە،، ئەوە دڵنیابە هەرگیز نابێتە سەرچاوەیەکی متمانە پێکراو، بۆ بەردەوام بوون .

بەتایبەت لەشانۆدا، کە خۆی لەخۆیدا پرۆسەیەکی پراکتیکی و تیۆری ڕۆژانەیە، بچووکترین بڕشایی وەستان دووچاری ئیفلیج بوونی دەکات و لەپەلوپۆی دەخات،

بۆیە شانۆ ناکرێت بەساڵ بکەوێتە پشیە خەوی درێژ بە پاساوی نەبوونی بودجەو لەپڕ بەئاگا بێتەوەو نمایشێکی سەقەت پێش کەش بکات، بۆ ئیسپات وجود.

بۆیە هونەرکارەکان ناچاری ئەوە دەبن وەك گۆدۆ هەر لە چاوەڕوانی سەقامگیر بوونوو جێگیر بوونی بودجە بەدیار بەرهەمەکانیانەوە دانیشن، تا ئێکسپایەر دەبێت و دەمرێت.

ئەمە فاکتەری بنەڕەتی مردنی شانۆیە، لەهەر کوێیەك دابێت.

بەپێچەوانەی ئەو حاڵەتە، ئەگەر هەر شوێنێك بەئەزموون بۆی دەرکەوتبێ کە پشت بەستن بەحکومەت بێ هودەیە لەکاری بەرهەم هێناداو بەدوای ئەلتەرناتیف دا گەڕابێت، ئەوە دەتوانێ ڕێگایەکی لۆژیکی و بازرگانی سەرکەوتوو دابین بکات، کە پشت بەخۆی ببەستێت

بئ ئەوەی چاوی لە ڕەحمی حکومەت بێت،
ئەوەتا ئەمڕۆکە چەندین تیپی شانۆیی کەرتی تایبەت لە شاری سلێمانی هەن ، کە بەردەوام لەکار کردن دان، هەمیشە خاوەن پرۆژەی نوێن، نایەڵن هۆڵەکانی شانۆ خامۆش بن و تۆزو گەردیان لەسەر هەڵنیشێ و بئ نمایش بن.
ئەم دیاردەیە لەچەندین سەر بەقازانجی شانۆکاران و تیپە شانۆییەکان و شانۆی کوردی هەڵدەکەوێتەوە:

1.شانۆ دەبێتە سەرچاوەیەکی ڕکابەری لەنێو تیپەکان، ئەمەش لەقازانجی شانۆ دایە.

2. ئەو تیپانە دەتوانن ببن بەخاوەنی سەرمایە، بۆ بەردوام بوونوو پیادەکردنی پرۆژەکانیان.
3. دەرهێنەرو ئەکتەرو نووسەرەکانی شانۆ بۆ هەمیشەبەئەکتیفی دەمێننەوە.
4. بینەر لەشانۆ دانابڕێت و بڕی هوشیاریی شانۆیی زۆتر دەبێت.
5.بازاڕی شانۆیی لەگەشە سەندن دادەبێت ، ئەمەش هانی بەردەوام بوونی شانۆ کاران دەدات بۆ کاری زیتر.
5. دانەبڕانی شانۆکاران لەپیشەی ڕەسەنی خۆیان.
7.پاراستنی توانست و زۆدە بوونی ئەزموونی شانۆیی
6. دروست بوونی گەشبینی بۆ ئایندەی شانۆ .
7. زۆدە کردنی بڕی بینەری شانۆیی و بەکولتوور بوونی شانۆ، لەکۆمەڵگادا.

مخابن ئێستا لەهەولێر هیچ لەو تیپە شانۆیانەی هەبوون نەماون، جگە لە تیپی شانۆی سەر بە بەڕێوەبەرایەتی شانۆ نەبێت، کە ساڵەو ساڵ فیستیڤاڵێکی ڕووکەش ئەنجام دەدات، هیچ کاریگەرییەك بەسەر باری چەق بەستراوی شانۆ دروست ناکات ، ناتوانێ لە سەدا یەکی خواستی بینەرە تینووەکانی شانۆ لەو شارەدا بشکێنێ. بۆیە هەلومەرجی شانۆ هیچ گۆڕانکارییەکی بەسەردا نایەت بۆ گۆڕینی ئەو واقیعە نەخوازراوەی دەمێکی زۆرە خۆی بەسەر باری شانۆیی ئەو شارەدا سەپاندووە
لە لایەکی دیکەوە شانۆکارە گەنجەکانیش، کە هەندێکیان توانای باشیان هەیە بئ ئومێدی دایگرتوون و ڕوویان لە شانۆ وەرگێڕاوە.

ڕامانێك لە گەمەی ڕەنگەكان و میتافۆڕە نوێكانی غەمگین بۆڵی سۆران محەمەد

پێنجەرەكان:
پڕ لە كون بوون
كونەكانیش پڕ (با)
من لە كونێكی تر دەگەڕێم...

بۆ سەیر كردنی دونیا!.() جۆزیف. كەی. هێڵن دەڵێت: ڕاستی شیعری مەزن بۆ پێزانینی خوێنەر زیاتر دەردەكەوێت كە لە میتافۆڕی دەق بگات، بەڵام بە ئەمەش دەقی مەزن هەر مەزنە گەر كەسیش نەیخوێنێتەوە، وەك ئەو گوڵەی هەر جوانە گەر كەسیش نەیبینێت، بەڵام جیاوازی گوڵ و شیعر ئەوەیە گوڵ هەڵدەوەرێت و شیعری ڕەسەن هەر دەژی"(١) ئەو، مەرج و پێوەرەكانی شیعری سەركەوتوو وادەبینێت كە هوشیاریی ئەزموون و ڕاستگۆیی دەربڕین و خەیاڵی فەنتازیا ئامێز، میتافۆڕ، مانا، ئیكۆ، بونیاد، كاریگەری سۆزیان لە خۆ گرتبێت. گەر بە پرسیاركردنێكی جەدەلی لۆژیكی بپرسین بۆچی غەمگین بۆڵی بووە شاعیر و بۆ نموونە نەبووە بازرگانی نەوت؟ ئەویش ڕەنگە لە وەڵامدا بڵێت لە پیرە قەڵات بپرسن، ئەو ساتانەی تێیدا خامە سەرگەردانی ویژدان بوو و لە كۆڵانە دەسافەكانی تەعجیلدا خەمەكانی دەهێنیەوەو دەیكردنە ملوانكەی زێڕینی شكۆو لە گەردنی منارەی شێخی چۆلی دەكرد لەگەڵ سیمفۆنیای دەمەوئێوارانی قرتەقرتی لەقلەقە سەركەشەكان پێش ئەوەی سەری خۆیان هەڵگرن. لە چاوخشاندنی ئاسۆیی و ستوونی بۆ بەرهەمەكانی شاعیری لاو، غەمگین بۆڵی ڕەنگە هەندێكی باش لەو مەرجانەی سەرەوە كە (ج. ك. هێڵن) باسی كردوون بدۆزینەوە، بەڵام ئاسان نیە گەر پیاسەیەكی هەرزانە و خێرا بە كۆڵانە خواروخێچەكانیدا بكەین!! خوارو خێچ وەك جیهانی ڕیالیتی ژیان كە وا لە تاكی هوشیار دەكات بە جۆرێكی جیاواز خوێندنەوەی بۆ بكات، گەر خۆمان هەڵنەخەڵەتێنین وەك پارچەیەك لە جەسەدی ئەو كۆمەڵگایە

دەبێت شیعر ببێتە ئاوێنەیەکی بێ ڕتووش و بە تێپەڕبوون بە فلتەرەکانی داهێناندا دەقێکی مەزنمان پێشکەش بکات، کە جێی سەرکۆنەکردن نیە کاتێك سیماکانی سەردەم لە بێهیوایی و خەمباری باڵی بکێشیت بەسەر فەزای دەقەکاندا، ئەلبیرت کامۆ لە “نامۆ”دا دەڵێت : “هەروەها من هەستم کرد ئامادەم ژیان سەرلەنوێ دەستپێبکەمەوە، وەك ئەوەی پ□نانێکی گەورەی تو□□ی منی خاوێن شتبێتەوە، منی بەتاڵ کردبێت لە هیوا، و چاو ئەبڕمە ئاسمانێکی ڕەش و تاریك ئەدرەوشێتەوە بە نیشانگەل و ئەستێرەکانی، دڵم بە کراوەیی جێهێڵا بۆ باشی بێباکی گەردوون”(٢). ئەو کاتێك دەبینێت دڵۆپێك ڕەنگی ڕەش دەفرێك ڕەنگی سپی شێلو دەکات، تێدەگات چۆن هێزی شەڕەنگێزیی زاڵە بەسەر هێزی چاکەدا لەم خەونە کورتەی ژیاندا، ئالێرەوە گیانی ئالودەی تەنیایی و نامۆیی دەبێت و لە ناخی بێهیواییەوە تروسکەی ئاوات دەبینێتەوە. گەر بە پێوەرەکانی تیۆری ڕەخنەیی پاش بونیاتگەرایی، و سیمۆلۆژی یان بوونیاتگەرایی، یاخود ڕەخنەی لێکدانەوەی دەروونی(٣) بە جیهانی دەقە شیعریەکانی ب□□□ی دا ڕۆچین، ئەوەندە جیاوازی بەرپا ناکات هێندەی خودی دەقەکان خۆیان دەسەپێنن و شایستەدارێتی ئەوە وەردەگرن کە تیۆری رەخنەیی جیاواز دەرگا لەسەر نهێنیەکانی دەقەکان ئاوەڵا بکات و ئاراستەی لێکه□و□شاندنی تێرم□ل□زی□ جیاوازەکان و دیوە شارراوەکان و هێماکان هەڵبوەشێنێت، ڕامانراو لە هەموو فاکتەرە دەرەکیەکان بە مامەڵەیەکی مەوزوعی و ئەکادیمیلەگەڵ خودی دەقدا. ژیان و مردن ئەو دوالیزمە ئامادەن بە پانتایی دەقەکان ئاماد□یان لە زەینی شاعیردا هەیە، وەك دوالیزمەکانی ڕەش و سپی، □وناکی و تاریکی، □وتبوونەوە و پۆشین. لە زەمەنی لێکترازانی هوشیاریی مرۆڤدا و ئاوەژووبوونەوەی دەستەواژەکانی ژیان و گۆڕانی کەسایەتی ڕاستەقینەی مرۆڤەکان هەندێك جار بە لێکچوواندنی سیفاتەکان و لێنیشتنی ڕەنگی بوونەوەرانی دی وەك ڕێوی و کەر و فیل و مشك و هەڵۆو کۆترەکان… لە ئاکارو دەموچاوی مرۆڤەکان دەنیشێن. ئەمە تاکە هەوڵێکی لێکنزیکردنەوەو لێکچوواندنی جیهانی ئاژەڵ و مرۆڤ نیە کە (بەیدەبا) ی فەیلەسوفی هندی لە (کەلیلەو دیمنەدا) کاری لەسەر کردووە. بەڵام لێرەدا لێسەندنەوەی ئەو سیفەتە بەرزانە لە مرۆڤ و بەخشینی بە گیانەوەرانی تر زۆر دەلالەتی مەزن لە خۆ دەگرن. هەڵۆکان بۆ پارە نابنە بن دیوار مشکەکان گاڵتەیان بە دەسەڵاتی فیل دێت… شێرەکان تاجی پاشایەتی دارستان نافرۆشنە قەلە رەشەکان.()

ئەو لە تەنیاییدا بە چرای مەعریفە تەنیا خۆی لە خۆیدا دەبینێتەوە و تەنانەت هەندێك جار خۆشی لێ بزر دەبێت و ناچار دەبێت لە دووی

خۆی بگۆڕێت، لە خۆ گۆڕان بە دۆزینەوەی دنیابینی نوێ، خۆبزرکردن لە نامۆبوونی کۆمەڵگا بە هزرو ستایلی ژیانی شاعیر و بیرکردنەوەکانی، بە بەدەستهێنانی وەڵامی ئارامبەخش و قەناعەتپێکەری ئەڵقە گرێدراوەکانی پرسیارەکانی شاعیر. لەم پێناوەدا گومان فاکتەرێکی لۆژیکییە بۆ گەشتنە مەبەست، بە رادەیەک: گومان دەکرێت، گومان دەکرێت، گومان دەکرێت، تا گەشتنە ڕۆخی یەقین. ئایا تەنیاییەکانی شاعیر ماتریالییە، یان نا بەرجەستەیە؟ ئایا دەبێت هەردووکیان بێت؟ یان تەنیا یەکێکیان، یان هیچیان؟ ئەمە پرسیارەکەو ساتەوەختە جیاوازەکانی دەق وەڵامی دەداتەوە:

دەشێت خۆم ون کردبێ
وشەکان بەسەر تەنافی گوتنەوە…
خەیاڵە تەڕەکانم،
بدەنە بەر هەتاوی شیعر!
ڕەنگە کەسێک بێت خۆی لە خۆی جیا بکاتەوە
عەیامێکە لە خۆم دەگەڕێم
سەیرە زۆر سەیرە

لە ئاوێنەشەوە خۆم بە نادۆزرێتەوە() ئەم گومان و ڕۆچوونانە بە ناخی خودی شاعیردا بۆ کەشفکردنی نهێنیە شارراوەکان، راشکاوانە دەمانگەیەنێتە ئەو هەوڵانەی شاعیر بۆ پەرەدان بە ئەزموون و دونیابینی و پاشتریش سەردەرهێنان لە کانیاوێکی هەمیشە تەقیوی داهێنان، بە بەدەستهێنانی ئەو یەقینە گومانبڕە، ئەو تەنانەت گومان لە خۆشەویستەکەشی دەکات تا بگاتە پلەی بەرزی خۆشەویستی. هەندێک جاریش سەر دەکێشێت بۆ نیمچە پارانەیەک، کە بە ڕۆخی نائارامی ناخدا شۆڕدەبێتەوەو دواتر زۆر ساکارتر دەگەڕیتەوە بۆ ستایلی نۆرماڵ. ئەوە خودی شاراوەیە کە لە ناخەکاندا هەندێکجار شێوەی دێوو درنج و هەندێکجاری تریش شێوەی میهرەبانترین بوونەوەر وەردەگرێت، ماخۆلانی ئەو شیزۆفرینیایە وامان لێ دەکات زاراوەی خودی بەئاگای لێ بنێین و لە ساتەکانی غەفڵەتی خودی حەقیقیماندا جڵەوی کاروبار دەگرێتە دەست و کودەتایەکی خێرا بەسەر بوونماندا دەکات و زۆر گۆڕانکاری بەدوای خۆیدا دێنیت، ئەو زاتە بێدەنگەی لەساتەکانی بێدەنگیماندا لەگەڵماندا دێتە گۆ و هەندێکجار ڕێنموونی و زۆرجاریش فرمانی تێکدان و کاولکاریمان بەسەردا دەدات. بەڵی لە شۆڕبوونەوە بۆ ناخی پەنهاندا ئەو زاتە نهێنییەی کەشف کردووەو پێمان دەڵێت: لە ناو مندا کەسێکی تریش هەیە! کەسێکی نەخۆش!!! هەمیشە ئەو کەسە نەخۆشە هەمیشەیش بەسەر مندا دەشێتەوە هەرچی وشەی ناو کتێبان هەیە لە دەمیدا فیچقە دەکەن من ئێستا،

بۆنی بێگەنی نووسینم لە دەست!() پەیدانی سیفەتەکانی ڕەشانەوەو فیچقەو بێگەنبوون بە چەمکی فەرهەنگ (بۆ نووسین و پەیتووکەوە) لە زەمەنی دەرەدا ڕەنگە ڕەفزکردنەوەیەکی بە وێنەو جیاوازی شاعیر بێت لە ڕووی دەمامکدارەوە هیپۆکریتەکان، یان نەفرینەکی جوان بێت لە ناشرینی جوانیی تەڵخبووەکان، وەك ئەو پێچەوانەبوونەوەی جەنگەکە لە چەمکەکاندا دەکات و ژیان بە مردن دەچووێنێت و مردنیش بە ژیان. بەگومانم ئەمە وەك هەوڵێکی خۆکوژیەکان هەڵهاتن نیە لە واقیعی نەویستراو، هەندەی وێناکردنی فەنتازیائامێزی خەیاڵی دەقە بە جیهانی دەوروبەرو مرۆڤەکان. جیهانێك لە ئەدەبخانەیەکی گەورە زیاتر هیچ مانایەکی جوانتر شایستەی نەبێت، گەر ئەمە ڕەفزکردنەوە نەبێت ئەی چیە؟ گەر ئەمە چەمکی باڵا نەبێت لە هزری شاعیردا کە لە ئەزموونە جیاوازەکانەوە دروست بووە ئەی دەبێ چی بێت؟ هەشی ئاگا کە تەنانەت بە ئاگایە لە خودی پەنهان. ئەگەر مردم، ئەم دەقەی خوارەوە لەسەر ئەدەبخانەکەمان بنووسن " دەترسم جارێکی تریش بژیم؟"... بنووسن بە زیندوویی مردو بە مردوویی ژیا() مردن ئەو پرسیارە ئەبستمۆلۆژیەی لای زۆر فەیلەسوفان بووەتە گرێکوێرەی ژیان و ڕاڤەی جۆراوجۆری بۆ کراوە، بەڵام ئەوەی جێی لێوردبوونەوەیە ئەوەیە کاتێك ترس لە مردن جۆرێك لە مردنی تر لای داهێنەران دەخولقێنێت و دەست و پێیان پێوەند دەکات و تەنانەت هەندێك جار پەنا بۆ خۆکوشتن دەبەن بۆ ڕزگار بوون لەم مەتەکەیە. وەك ئێرنست هەمنگوای و ڕیچارد برۆتیگەن...و تاد. کاتێك لە ساڵی ١٩٥٤ ڕۆژنامەنووسێك پرسیارێك لە ئێرنیست هەمنگوای دەکات دەربارەی چەنیەتی بوون بە نووسەر ئەو بەم جۆرە وەڵامی دەداتەوە:" با بڵێین ئەو دەبێت بچێتە دەرەوەو خۆی هەڵواسێت چونکە وای بینی کە گران و ناڕێتێچووە بتوانێت باش بنووسێت. پاشان ئەو دەبێت لە بە بەڕێزیەتی کەم بکاتەوە و لەلایەنی خودی خۆیەوە ناچاربکرێت کە بنووسێت هەندەی بتوانێت بە باشی بە سەرتاپای ژیانی، بەلانی کەم ئەو چیرۆکی خۆ هەڵواسینەکەی هەیە تا لەوەی دەستپێبکات".
لەوکاتەدا نەزانرا ئەمە ئەو ڕێگایەیە کە خودی نووسەر لە ساڵی ١٩٦١دا کۆتایی بە ژیانی خۆی دەهێنێت پێی! تازە لە دوا نهێمی باڵکەنەکانی خەیاڵ خەم فڕێ دەدەمە خوارخوارەوەی خۆکوشتنێکی ئارام تازە فەر نابم لە فەلسەفەی مەڵکردنی کیسەڵەك خەم لە گوناهەکانی ماسی بسمیل بکەم وەك کۆلارەیەك لە باوەشی ئاسمانێکی تووڕە بیر لەو هەمووو خۆکوشتنە بێنازەی تەنیایی دەکەمەوە تا : بەرمیلەکانی سەربانیش پڕ دەکەم لە ڕەشبینی!!!()
کەدو سیمبوڵەی جیهانی میتافۆرەکانی شاعیر لە خولگەیەکدا دەفڕن و پێکدادەچن کە چەندان مانای نوێ لە داڵەکان هەڵدەهێنجرێت و

دەتوانین دەقەکان و تەنانەت جیهانبینی شاعیریشی پێ مۆرکدار بکەین (دوکەڵی جگەرە/ ستیان / ژیان و مردن/ □□نگی سپی و ڕەش و سوور/ ڕووت بوونەوە/ گڵۆپ و ژوورو پەنجەرەو دەرگا/ پێڵاو/ سەفەر/ تەنیایی).
گەر لە وڵاتی قەزاوقەدەردا کولتوری نەزانین چیرۆکەکانی قابیل و هابیل زوو زوو لەسەر وتەو تەنانەت شتی زۆر ساکار دووبارە بکاتەوەو گیان و جیهانی بوونی مرۆڤەکان بکاتە قوربانی تاکە گوللەیەك (ئەو داهێنراوە قێزەونەی نۆبڵ بارود) کە هەرگیز خەڵا تە جۆراوجۆرەکانی ڕووی ڕەشی سپی ناکەنەوە، ئەوا جێی خۆیەتی شاعیرێکی لاو کە تەمەنی مێردمناڵی و منداڵیدا لە بینینی تراژیدیا یەك لە دوای یەکەکان بەسەربرد بێت(بێ موراعاتکردنی شاردنەوەی ئەو دیمەنە ترسناکانە لە چاوی گشتی) چونکە لە کۆمەڵگایەکدا مرۆڤ مافەکانی دەستەب□ر□ن□کرابێت و ڕێزو شکۆی تایبەت بە خۆی نەبێت و پێنەدرابێت، ئەوە ئاساییە لاشەی خەڵتانی خوێنی نێو کوچەوکۆڵانەکان لە تۆماری نا ئاگاییدا هەردەم حزوریان هەبێت، ترسیش حاڵەتێکی سروشتیی□ وا بکات هەرچۆنێك بووبێت و بە هەر ڕێگایەك بێت خۆمان لەو ئاکامە تراژیدیانە بپارێزین، بۆ بەردەوامی ژیان. ئیتر هەر بژین!! تەنانەت هەندێکجار ئەو مردن بە باڵاتر دادەنێت لە ژیانی ناشایستە، بە کۆتایی هێنان□کی تراژیدی زانراو لای خود.
پیاوە جگەرەکێشەکە لە خوێنی خۆیدا دەگەوزێت…
خۆ کوشتنیش لە ناوەڕاستی کۆڵانەکەدا سڵ لە
خۆی دەکاتەوە..

خراپ ڕاپەریم…
… بەم دەنگە!
زەندەقم چوو…
… بەم ناکاوییە!
ڕۆحم بەربووەوە…
… بەم گوللەیە!

- بەم نیوە شەوە..
  دەنگی گوللەیەك،
  ژوورەکەمی پڕ کرد لە گومان؟!(*)

ئەم مردنەشە کە لە زۆربەی شیعرەکاندا ئامادەیە کە لای شاعیر جارانێك چەمکێکە بۆ ژیان ، ئەمەشە وای لێ دەکات کە زۆرجار خۆی هەوڵی بۆ بدات، گەر نەمریی؛ ئادەم فریوخواردووی خواردنی بەری داری نەمریی بکات، گەر مرۆڤ لە کێشەدابێت لە

نێوان ژیان و مردندا، هەر یەك بە جۆرێك تەعبیری لێبكات و
هەوڵی بۆ بدات، بەوەی ژیانی ناو سكی دایك جیهانێكی بچوكەو
ئەم ژیانە لەو گەورەترو درێژتر… ئەوا غەمگین وا تێدەگات
خودی مردن كلیلی كردنەوەی ئەو جیهانە پڕ نهێنیەیەو
ئەفسانەی ئەم ژیانە كە لای شاعیر بە مردن چ□ووێنراوە
دەپێچێتەوە. رەنگە ئاسوودەگی هەتاهەتایی گیانیی لێ فەراهەم
ب□□ت! ئەگەر ئاماری خۆكوشتنی ٢٣ مر□ق ل□ □□گەزی نێرینە
لەشارێكداو لە ماوەی ساڵێكدا زەنگی مەترسی نەبێت لە
لێكترازانی دەلاقەی كۆمەڵگەو تاك، ئەی دەبێت چی بێت؟ چەمكی
باڵای بەختەوەری ئەو هەست□ ه□خ□□□تێنەیە زۆرجار خۆمان
دروستی دەكەین بۆ مانەوە و نەترازان بەرەو خەمۆكی كە زۆر
فاكتەری ناوەكی و دەرەكی وەبەریدێنن، بۆ ڕێگرتن لەمە و لە
بری ئەوەی ژیان وەك كێشەو ململانێ تەماشا بكەین دەكرێت وەك
یۆتۆپیایەكی ڕیالیتی لە ژیانماندا بە تەبایی مۆركداری
بكەین، بۆچی هەر دەبێت سالب و موجەب دژی یەك بن لە كاتێكدا
بە هەردووكیان تەزووی كارەبا پێكدەهێنن، ئەی شەو و ڕۆژ كە
زەمەن و تەمەنی لێ پێكدیت.. بەهای □وناكی لە بوونی
تاریكیدایە، دوو دەستیش تەواوكەری یەكدین لە جێبەجێكردنی
ئەركەكان بە تەواوترین شێوە فەرمانەكانی ژیریی جێبەجێ
دەكەن… بەداخەوە لە كۆمەڵگا سەرەتاییەكاندا نێر كەمتر لە
مێ ناچەوسێتەوە بەس بە شێوازی جیاوازتر، هەر ئەم
بەرەنجامەشە ئەو ئامارەی مەترسیدارەی سەرەوەمان پێ دەدات.
ئەمەیە وا لە تۆماس هاردی دەكات پەیوەندی جەدەلیی نێوان
خۆی و ژیان بەم شێوە سوتماكە وێنا بكات و بڵێت :-

ژیان بە ڕووە سووتاوە خەمبارەكەیەوە
من بە بێزاریەوە تەماشات دەكەم.(٤)

یاخود وا لە جۆن كلێر بكات بڵێت:

ژیان چیە؟ سەعاتێكی شووشە لە ڕاكردن،
تەمێك دەكشێتەوە لە سپێدەی خۆردا،
جەنجاڵ، بزۆك، هێشتا خ□و□ن□كان دووبارە دەكاتەوە.
درێژیەكەی، وەستانی خولەكێكە، ساتێكە لە ڕامان
و گوشادی بڵقێكە لەسەر شەپۆل،
ئەو بە كاری دەستبەسەراگرتن دەچێتەو□ یەك بۆ هیچ.(٤)

ئەی ئەوە نیە شەكسپیر بە جۆرێكی تر تەعبیر بۆ ژیان دەكات و
لە شتانێكدا خۆراكی بوون و هۆش و ناخ ، لە بەردەوامی و
فەراهەمهێنانی بەختەوەریی وەردەگرێت و دەدۆزێتەوە، كاتێك
لە سۆناتەی ٧٥ دا دەڵێت:

تۆ بە هزرەكانم
وەك خۆراك واى بە ژيان (٤)
غەمگينيش ئاوها گەمە بە وشەكان دەكات و لە نێوان مەرگ و ژياندا دەگيرسێتەوە تا ئەو كاتەى پەردەى شانۆ ڕياليستيكەكە لا دەدرێت و بەشە نوێكانى دەستپێدەكەن، نەك دووبارە وەك ئەمە ڕۆژانە لە كەنى شتەكان ورد دەبينەوە، بەڵام بە ئەو و هەموو ئەوەكان تكاكارم هەرگيز خۆيان شێوازى ئەو مردنە هەڵنەبژێرن كە لە خەونەكانيان دەكات و رەنگە نغرەى جۆرەكى تر لە خەونى ناخۆشتريان بكات. تكاكارم.
ژيانم،
ڕەدووى تراويلكەكەنى مەرگ كەوتووە!
مەرگم،
بووەتە ئاورينگ بەسەر گەڵا سەرما بردووەكانى
ژيان!

تازە زانيومانە ڕێگەكەمان بازنەييە
هەموو رۆژێك،
لە شوێنى دوێنێ دەستپێدەكەينەوە! (*)
وێڕاى ئەوەى لە زۆر لە دەقەكان پشكى ئيرۆسيان بەركەوتووە، بەشێك لە توخم و پێكهاتەكانى كەسايەتى شاعير وێنا دەكەن، لە هەمان كاتيشدا شێوازى ڕەخنەيى گاڵتەئامێز حزورى جۆربەجۆريان هەيە، جارانێك وەك تەشقەڵەيەك بە ژيان و ڕووداوەكان، جارانێكيش وەك دەربڕينى هەستى كپكراوى ناخى شاعير، جارانێكيش وەك هەناسەدانێكى كۆميديى يان وەك شاعير گوتەنى (قسەى قۆڕ) لە جەنجاڵى ژياندا بە خودى شاعيرو منى خوێنەريش، تا بتوانين پشوويەك بە گيانى ماندوو فەراهەم بێنين و ئەوەى لە بوارى كردەيى ژياندا ناتوانين بيگۆڕين لە دەقێكى قەشمە ئامێزدا دەى خۆمانى پێ دەدەينەوە، لە كاتێكدا خۆ لە مەسەلەگەلێكى گرنگ دەدەين بە گيانێكى وەرزشيەوە. لاى ئينتيباعيەكان ژيان لەوە دەرناچێت ئينتيباعى ناخ و هزرى كەسەكان بێت، لاى عەبەسيەكانيش لە تراويلكەيەكى بێ مانا هيچى تر نييە.
شارەكەم شێتخانەيەكى گەورەيە
دوو تەلەفزيۆنى ڕەش و سپييان تێدا داناوە

ياساى عيشقى تۆ
لاستيكى بيجامەيە

هەميشە بە پێوە دادەنيشێت!
دەچێتە ئەدەبخانەى مێژوو...() ئەوەى نابێت لەم كورتە خويندنەوەيەدا

لەیادی بکەین و کەمێك لەسەری بوەستین بریتیە لە لێکهـ□و□شانی
هەندێك لە سیمبوڵ و ڕەمزە لێکدراوە دووبارەکان، تا وامان لێدەکەن
تێگەشتنێکی نوێمان لا دروست بێت سەبارەت ئەو دەستەواژانە، کە
نزیکەی (١٠)دانەن و پێشتر ئاماژەمان پێیاندا، بەڵام لەبەر ئەوەی
گەر یەك یەك لەسەریان بووەستین و هەڵیانوەشێنین و هاوکۆلکەکانیان
ڕیز بکەین کاتێکی زۆر دەبات و زۆر دەکێشێت، بۆیە بڕیارمدا جگە لە
گەمەی رەنگەکان کە پاشتر دێمە سەری، تەنیا لەسەر دەستەواژەی
(پێڵاو)هەڵوێستەیەك بکەین کە بە شێوەیەکی دووبارە لە سەرەتاوە تا
کۆتایی دێتە پێشچاومان. (پێڵاو) ئەو زاراوەی لە کۆمەڵگاکەماندا
زۆر کەمتر بۆ نموونە لە (پڵاو) بەکاردێت و لای زۆرێك وشەیەکی
سوکە، بەڵام لای شاعیر بە گیانی لە خۆبووردنەوە و بە پێچەوانەوە
دادەنرێت بە سیمبوڵ و هۆکاری گواستنەوەی قۆناغە جۆراوجۆرەکانی
هزرو ژیان. گەر ژوور بە خودی بونیادی دەق و شاعیر لێکبدەینەوە،
پەنجەرەش وەك دنیابینی و بەخشین وداهێنانەکانی شاعیر و دەرگاش
وەك وەرگرتنی داتاکان، ئەی ئایا پێڵاو لای شاعیر چی دەگەیەنێت؟
بۆچی لەگەڵ پۆشاك لەبەرکردن جیاکراوەتەوە؟لە کاتێکدا بۆ چاکەت و
پۆشاك و ئەوانی دی زیاتر گوتراوە دابکەندرێت، بەڵام بۆ پێڵاو بە
پێچەوانەوە لە پێ بکرێت!! لە هەموو جێکان پێڵاوەکان یان دڕاون،
یان بێ گۆرەوین، یان قوڕاوین.. جارانێکیش بە شێوەیەکی ناڕاستو□خ□
یا □استو□خ□ ئاماژە بەوە دراوە کە پەیوەستە بە سەفەرکردنەوە؛ ئەم
سەفەرکردنەش یان مەعنەویە یان مادی. بەڵام هەمیشە تێکشکانی ناخ و
نائامادی□گی و ناهەمواریی زەمینەسازیی ڕێگر بوون لە ئازاد بوونی
پێڵاوەکان و دواتر هەنگاونان بەرەو دورگە نەدۆزراوەکانی مەعریفە
و ئەو جێگا ماتریالانەی خەونەکانی شاعیری لێ گوللەباران ناکرێت،
ئێدی لەبەر هەر هۆکارێکی زاتی و مەوزوعی بێت، پێش ئەوەی خۆی لە
باڵەخانەیەکی چەند نهۆمیەوە خلۆر بکاتەوە بۆ ناخی ئازارو ئاستە
تێکشکاوەکانی تاکی کۆمەڵگا یەك کە (شوێنکات)ێك بە لامەعقولیەت
دەورەدراوە. تەنیا لە جێیەکدا پێڵاوەکان دەگۆڕدرێن بۆ پاپوجی
سوور، ئەویش دەربڕینە لە کەسی دووەمی تاك. سوور سوور هەڵگەڕا
کافتریاکە بە پاپوجێکی سوور ڕۆشتن!(*) وێڕای ئەوەی وەك هەوڵێکی
تر بۆ گۆڕانکاری لە فۆرمی هۆنراوەدا ناونیشانەکانی ئەم چەند
هۆنراوەیە لە کۆتایی دەقەکاندا نووسراون، کە لەم بارەشەوە بەر و
دوا هەوڵی تر هەبووە لە ئەدەبی بێگانەدا و لای خۆشمان وەك سەباح
ڕەنجدەرو چەندانێکی تر، سوزان پلێت(5) دەڵێت: “هۆنراوەی بێ ناو
وەك منداڵی بی ناو وایە، گەر شاعیر نەزانێت ناوی هۆنراوەکەی چیە،
چۆن خوێنەر لەو هۆنراوەیە تێبگات”. هەروەها ئەو 8 جۆر ناونیشانی
جیاواز دەستنیشان دەکات، بەڵام دەبێت سەرەتای دەق کە بە ناونیشان

دەستی پێکردبوو بکەوێتە دوماهیەوە چی بگەیەنێت لای غەمگین؟ ئەگەر کۆتایی سەرەتاکان نەبێت، لە چاوەڕوانی سەرەتایەکی نوێتردا ئەی دەبێ چی بێت؟ گەر سیمبوڵێك نەبێت بۆ مردن و ژیانەوە ئەی دەبێت چی بێت؟ گەر ڕامانێك نەدات بە خوێنەری هوشیار کە بڵێت دەکرێت جارانێك کرۆك و شتە گرنگەکان بکەونە کۆتاییەوەو سەرەتاکان بێ پێشەکی بین ئەی دەبێ چی بێت؟ جێی ئاماژە پێدانیشە ڕەنگی سوور لەگەڵ دوو ڕەنگە پێچەوانەکەی تردا (سپی و ڕەش) کە بە زەقی حزوریان هەیە لە دنیابینی شاعیردا جێی لێدوانێکی ترە ، جیا لە پێڵاوەکان.
کە لە کۆتاییدا د□بینە سەریان. ئەو سەبارەت سەفەری ماددی جارانێك وشەی پێڵاو بەکار دەبات، هەر وەك وتمان بە بێ ئامادەگی و دواتر شکستخواردن لەو سەفەرە دوایی نەهاتووانە، کە ژیانی شاعیر هەمووی جۆرێکە لە سەفەر. بۆ نموونە دەڵێت: کە من پێڵاوی هەنگاوەکانم دڕابێت چی لە گۆرەوی نوێی سەفەر بکەم؟ یان دەڵێت: یەکەمین کۆڵانی ئەم شارە لە ناو پێڵاوەکانمەوە… دەست پێدەکات!()
بەڵام بۆ سەفەرە نا بەرجەستەکان ئەو بە هەمان ڕیتمی نا ئامادەگی بەڵام بە جۆرێکی تری ناپەزیریی پێڵاوەوە بە ناخی خۆیدا ڕۆدەچێت و خەون دەبینێت و جێ دەمێنێت لەو سەفەرەی، دوودڵە لە کردنیداو لە خۆ ئامادەکردندا بۆی:

پێڵاوێکی کۆنم ل□ بەردەم نەینۆکدا،
قەیتانەکانی توند دەکردەوە
بەیانی گەڕامەوە،
شەوم لەسەفەر بزرکردبوو!؟

هەر ئەمشەو پێڵاوەکانم خۆیان بۆیاخ کرد
چوونەوە سەفەر…!

ئەو سەفەرەی پڕە ل□ پ□□□اوی دڕاو!() لە کۆتاییدا ئەمەویت ئەوە بڵێم وەك چۆن شاعیر ئازادە لە هەڵبژاردنی شتەکان لە بە سیمبوڵ کردنیان بۆ بونیادی ناوەوەی دەق، پاشتریش دوای لێکدانەوە دەبێتە کلیلێك بۆ تێگەشتنی زیاتر لە مانا شارراوەکان، ئەوا رەنگەکانیش کەرەستەیەکی باشن بۆ ئەفراندن، بە تایبەتی لە پێچەوانەکردنەوەی فەنتازیئامێزی میتافۆڕی رەنگەکان و تەوزیفکردنیان لە شوێنگای تردا، ئەوەی سەرنجمدا لە خوێندنەوەم بۆ هەندێك لە دەقەکانی بۆڵی ئەوە بوو سێ ڕەنگ بەزۆریی ئامادەییان هەیە و لە پێچوپەنای وشەکاندا نوێبوونەوەیەك دەبەخشن بە دەقەکان، ئەوانیش ڕەنگەکانی: ڕەش و سپی و سوورن. ڕەش لە کاتێکدا لە کولتوری هەندێك میللەتدا بە سیمبوڵی مردن ل□ک□ئ□درت□وە، بەڵام لای دانیشتووانی ڕەسەنی ئەمریکا وایان لێکداوەتەوە ڕەنگی ڕەش یەکێکە لە ڕەنگە باش و

پەسەندەکان چونکە ڕەنگی خاکە و ژیان دەبەخشێت. گەر وردتر بینەوە دەبینین ڕەش ڕەنگ نیە، بەڵکو حاڵەتی بزربوونی ڕەنگەکانە، کاتێك خەڵکی دەربارەی پێچەوانەکەی قسە دەکەن یەکسەر ڕەنگی سپی دێت بەسەر زمانیاندا کە نمایندەی هەردوو جەمسەرەکانی گۆی زەوی دەکات.(٦) ڕەنگی ڕەش هەموو ڕووناکییەکانی تیا خامۆش دەبێت، لە کاتێکدا سپی دەردەکەوێت ڕەش دیار نامێنێت و دادەپۆشریت، کەواتە ڕەش مانای شاردنەوە دەگەیەنێت، زۆر جاریش بە ئەزمونی ترس و خراپییەوە بەستراوەتەوە بە نەزانراو و نابینراوان، هەر وەك چۆن شاعیریش جارانێك ئاماژەی بەمەداوە… لە کاتی ترس و نائارامیدا ڕەش وزەی هەڕەشەکردنی نەزانراو لەخۆ دەگرێت. لەبارە ئەرێنییەکەیدا ڕەش بۆشاییەکی گوشادە بۆ هەموو ئەو شتانەی ڕەنگە دەربکەون و بزر ببنەوە، بۆ خۆ حەشاردان لە مەترسییەکان.هەروەها ڕەنگی ناڕوونییەو هەستی ئەگەر دەبەخشێت، ڕەش هەڵبژێرە گەر دەتەوێت دەرگا بە ڕووی نهێنییە شاردراوەکاندا بکەیتەوە و خۆت ئامادەبکەیت بۆ نەزانراو.
شاعیر بەڕووە عادەتییەکەی و تەفسیرە ڕۆژهەڵاتییەکەی بەکاری بردووەو بە ڕووە تازەکەی و پۆزەتیڤەکەیشدا لە سیاقی دەقە جوداکان و بە پێی (شوێنکات)ی گونجاو خستوویەتییە کار. یەکەمیان؛ ڕووە عادەتییەکەی:- تۆ ڕۆیشتی کراسی ڕەشت بە نیشتمان پۆشی()
بەڵام کاتێك ڕەش دەبێتە سەرچاوەی ڕووناکی و مانایەکی تری لەخۆگرتنی ئەرێنی ژیان لێکدەداتەوە، ئالێرەوە شاعیر تەفسیرە عادەتییەکان جێدەهێڵێت و مانایەکی نوێ دەداتە ڕەنگی ڕەش، بەتایبەتی نەك پارادۆکس ، بەڵکو تەواوکاری یەکترو پێکەوە تەبابن لەگەڵ ڕەنگی سپی دا لە تەمامانی شاعیردا:
خەونێکی سپی
خەیاڵی ڕەش دادەگیرسێنێت

تازە ڕووناکی درەنگی کردووە
دەبێت لە تاریکیدا،
ئەم داوە بخەیتە کونی دەرزییەوە!.(*)
ئەی ڕەنگی سپی؟ ئەویش بە هەمان جۆر جارانێك بە مانا کلاسیکییەکەی کەڵکی لێ وەرگیراوەو جارانێکیش بە پێچەوانەی لێکدانەوە عادەتییەکان دەبێتە ڕەمزی پیر بوون و بێهیوابوون و نسکۆ.
ئەگەر وای دابنێین ڕەنگی سپی دەلالەت لەسەر پاکێتی دەکات، بۆ نموونە بووك کاتێك لە زۆر وڵاتدا ڕەنگی سپی دەپۆشێت مانای ڤەرجینی دەبەخشێت، سپی گەر ڕەمزی وەفاو میهرەبانی بێت، نابێت

ئەوەش لە یاد بکەین لە هەندێک وڵاتدا لە تازیەدا بەرگی سپی دەپۆشن لە بری ڕەش!
بەڵام لە ڕاستیدا بە مانایەکی دەقاودەق ڕەنگی سپی لە حەقیقەتدا بوونی نیە، بەڵکو مەودای ئامادەگی هەموو ڕەنگەکانە. وزەی تەواوی تیشکە- کەمال و تەواوەتی دەگەیەنێت، نمایندەی کردنەوەو ڕاستگۆییە. ڕەنگێکە لە جۆری سارد، دەتوانرێت بەکار بهێنرێت بە سڕینەوەی پارچە پەڕۆکانی سەر ڕێگا، توانای ڕۆچوونی بە هەموو ڕەنگەکاندا هەیە، دڵنیابوونی هزرو دەستپێکردنی تازە دەگەیەنێت:
لە تەختە ڕەشەکەی قوتابخانەدا
نوقتەیەکم کرد:
((ئەمە وێنەی پیاوێکە
لە شەوێکی ئەنگوستە چاودا،
جگەرە دەکێشێت)).

ڕووناکیەک داگیرسێنە!
وەک نووسینەکی سپی() هەر ئەوەندە نابات شاعیر پێمان دەڵێت جارانێک تەنانەت ڕەنگەکانیش چاوبەستمان لێدەکەن و لە خۆشباوەڕی ئێمەدا شانازی بە خۆیانەوە دەکەن و خۆیان بە بەرزترین مانا دەچوێنن، بەڵام ڕەنگە وا نەبێت، ئەی ئەوە نیە سپی ڕەمزی پیربوون و کفن و ڕەقبوونەوەو سڕینەوەیە لە بوون، ئەی ئەوە نیە خۆی بۆشاییەکەو هیچ ڕەنگێ نانوێنێت و دەکرێت ببێتە هەموو ڕەنگێک؟
پرچم بەفرێکی تووڕەی بەسەردا باریوە(***)

ئاسمانێک گازاندەی سپی سپی:
لەسەر تەرمی بەردەکان جێهێشتووە(****)

سوور؟ ڕەنگی گەرمی شاعیر! بە ڕووە نەرێنەکەی دەکرێت وەک هەڵچوون و تووڕەبوون لێکبدرێتەوە، کەچی بۆ نموونە لە وڵاتی چین بە ڕەنگی پەرەسەندن و شادی هێماکراوە، گوڵی سوور ڕەمزی خۆشەویستی سۆزدارە، هەروا سوور ڕەنگی مەریخە کە بە شەڕ ناسراوە، سووری ئاگرین بە گەرماوە پەیوەستە، هەروا دەکرێت بە مەترسی سووتان ڕاڤە بکرێت.
سوور ڕەنگی خوێنە، هەروا ڕەمزێکی بەهێزە بۆ ژیان و زیندوێتی، ئاماژە بە جەوهەری ژیان دەکات، جەختکردنەوەیە لەسەر مانەوە، وەک چۆن دەکرێت ببێتە ڕەنگی سۆزو شەهوەت.
شاعیریش نەک بە تەنیا بیانوی سوورو خەونی سوورو ملەپێچی سوورو سوراوی سوور، دەکاتە کەرەسەی بونیادی دەقی ڕەنگاڵەو ڕەنگی پاپوج و ڕەنگی کافتریاو دڵ لە سووردا دەیانگەوزێنێت، بەڵکو هەموو ئەو شتانەش لە کافتریاکەدان بە سووردا دەڕوانن لە فەزایەکی ڕۆمانسی

سوور سووردا کە دواتر دەبێتە ڕووکەی تر و سوتماکانە دووکەڵ لە
جگەر□ک□ان بەردەدات، ئەمە ئەو گەمە س□ی□ر□ی□ ک□ ل□ ی□ك کات□دا
هەردوو ڕووە کلاسیکی و نوێخوازەکەی، پۆزەتیف و نێگەتیڤەکەی رەنگی
سوور وێناکراوە. ڕەنگە بیشیەوێت پێمان بڵێت جارانی□ك دەکرێت
خۆشەویسیتی سوتێنەر بێت.
تۆ بەر لەوەی بێیت بۆ
کافتریا سوورەكە
من بیرم لە تاریکی ژیان دەکردەوە.........
دوای ماوەیەك سووتان وەك جگەرەکان
دوای ماوەیەك جگەرە وەك مرۆڤەکان
تۆ بە تیلەی چاوێکەوە، سەیری جگەرەکانت کرد
تۆ بە تیلەی چاوێکەوە، سەیری مرۆڤەکانت کرد
تۆ بە تیلەی چاوێکەوە،سەیری منت کرد() هەروەها لە دووبارە
بوونەوەی زۆری زاراوەی جگەرە دەتوانین ئەوە بڵێین دووکەڵی بۆری
جگەرە، دەبێتە هەناسەیەك بۆ ئاهو نزولەی پەنگخواردووی ناخی
شاعیر، ئیلهامبەخشی نووسینی شیعرە لای شاعیرانی□ك، لای هەندێکیش بە
ڕەمزی وەفا دادەنرێت و دەڵێن: ئەو بۆمان دەسوتێت کە دوا پلەی
عیشقی ڕاستق□ینەیە، گەر کەرەسەیەک بێت بۆ چوونە دنیای خەیاڵ و
پێداویستیەکی نووسینی شیعر بێت، ئەوا گەر بە پێودانگێکی لۆژیکی
لێی بنواڕین هەر ئەویشە لە کۆتایدا ناپاکی دەکات و وەفاکە
دەگۆڕێتەوە بە مەرگێکی تراژیدی.. لە کۆتایدا تەنیا ئەوە ماوە
ب□□□م ئەم چەند لایەنە شاراوەو نیمچە شاراوانەی هەڵهێنجراونو
دۆزراونەتەوە لە بەرهەمەکانی ب□□□ی دا تەنیا وەك سەرەقەڵەمێك
بەسەریدا ت□پ□□□یوین، هێندەی مەودای نووسینەکە بواری پێداین
بدوێین، چونکە هەر یەك لەم لایەنانە نووسینی سەربەخۆ هەڵدەگرێت،
ئەمەش بە جێدێڵم بۆ ئەو بەڕێزانەی کە ماخۆلان و خولیای خۆدان لە
قەرەی ئەو بال□تانە لە ناخیاندا لە خرۆشاندندایە، گەر نا
بال□ت□کەمان زۆر درێژتر دەبێتەوەو لە سنووری خوێندنەوەی بال□ت□کی
ل□ک□□ین□و□ی□وە تێپەڕ دەکات و ڕەنگە بەداخەوە زۆربەی خوێنەرانی
ئ□م□ش تاقەتی خوێندنەوەی دوورو درێژو لەو جۆرەیان نەبێت،
هەرچەندە دەوڵەمەند بێت بە ئاماژە و چەمکە جۆراوجۆرەکانی
داهێنان.

ژێدەر و سەرچاوەکان:

holyjoe.org/poetry/whatis. 2- The Stranger.Albert -1

Camus.Stuart Gilbert, Translator 3 –
((تیۆری ڕەخنەی en.wikipedia.org/wiki/Literary_theory
بونیاتگەرایی و سیمیۆلۆژی: دیراسەی بونیادی بنەڕەتی جیهانی دەق دەکەن ، یەکێ زمانەوانیەکان لە دەقداو چۆن دانەر توانیویەتی ماناکان لە ڕێگەی بونیاتەوە بگەیەنێت.. نووسەرانی ئەم قوتابخانەیە: فەرناندز سۆسێر، ڕۆمان جاکوبسۆن، ستاترۆس، ڕۆلان بارت، میخائیل باختین، ج.لۆتمان. تیۆری ڕەخنەی دوای بونیاتگەرایی: گرتنی هەموو زاراوە جۆربەجۆرەکانی نزیکردنەوە تیۆریەکان وەك [هەڵوەشاندن] کە مەرامەکانی بونیاتگەرایی جێدەهێڵێت بۆ بەدیهێنانی هەزی بیرکردنەوەی زانستی کولتور لە ڕێگەی خوێندنەوەی نموونەی زمانەوانیەکان بۆ فۆرمە ستاتیکی و گوتارەکانی دەق.. لە نووسەرانی ئەم قوتابخانەیە: ڕۆلان بارت، میشال فۆکۆ، جولیا کریستیڤا. ڕەخنەی لێکدانەوەی دەروونی: ڕۆڵی ئاگایی و نائاگایی لە دەقدا وەدیار دەخات، لەوانە: دانەر، خوێنەر، زاراوەکانی ناو دەق.. لە نووسەرانی ئەم قوتابخانەیە: سیگمۆند فرۆید، جاك لاكان، هارۆڵد بلوم، سلاڤۆی ژیژەک، ڤیکتۆر تەسك)). /٤famouspoetsandpoems.com/poets/john_clare- -
٦crystal-- ٥outmostchristianwriters.com/articles/article5001
/cure.com () پێشتووکی شیعریی: ڕووتبوونەوەی وشەکان، هەولێر- غەمگین بۆڵی- چاپی دووەم/ ٢٠١٢ () گۆڤاری هەنار ژمارە ٨٧- لاپەڕە ٦٠ – شیعری مننامە. () هەفتەنامەی نسە. ژمارە ٥٤- کافتریای سوور- ١٩/٨/٢٠١٣
(*) هەفتەنامەی هزرو هونەر – ژمارە /٣٥ تەمنبوون! – لاپەڕە ١٦- ١/٣/٢٠١٣

....

تێبینی/ کاتی خۆی ئەم لێکۆڵینەوەیە لە گۆڤاری گەلاوێژ گەڕبزربوو، گۆڤاری (هەڵمەت)یش ساڵی ٢٠١٤ بەشێکی لە بڵاوکردەوەو دوایی داخرا، بۆیە وەك ئەمانەتێك لێرەدا کۆی نووسینەکە دانراوە. داشئەنرێت بۆ ناساندنێکی ڕەخنەیی بۆ بەرهەمە سەرەتاییەکانی بۆڵی.

سوریالیزم ... ئاهەنگ حسن

"سوریالیزم کە بە واتای ئازاد بوون و کرانەوەی ئەدەب و هونەر دادەنرێت کە لە سەرەتاکانی دەیەی دووەمی سەدەی بیستەم، وەک تەوژمێکی ئەدەبی شوێنی خۆی گرت. خودی ئەم وشەیەش لە دوو بەش پێک دێت: ((sur کە بە واتای (سەرەوە، سەروو، باڵا) دێت و ((real یش بەواتای (واقیع، حەقیقەت) دێت، هەروەها کۆی وشەکەش بەواتای (سەرووی واقیع، لەودیو واقیع) دێت"١. هۆکاری سەرەکی سەرهەڵدانیشی دەگەڕێتەوە بۆ "ڕووداوانی جەنگی دووەمی جیهانی لەسەرەتاکانی سەدەی ڕابردوو، ئەو جەنگەی کە لە سەختی و بەربڵاویدا پێشووتر وێنەی نەبووە، بووە هۆکاری بۆ ئومێدی ڕەشبینی مرۆڤایەتی"٢ و سەرهەڵدانی دەنگی یاخی و نارازی و تەوژمێک بەناوی دادایزم، کە "بریتیی بوو لە لادان و ڕەتکردنەوەی کۆی ئەو ڕێباز و تەوژمانەی کە پێشووتر بوونیان هەبووە، چونکە دادایزم جوڵانەوەیەکی فەلسەفی و گاڵتەجاڕی بوو و بایەخی هەموو شتێکی ئینکار دەکرد"٣ واتە دادایزم تفی لە واقیع کرد و هەمووی ڕەت کردەوە و هیچ چارەسەرێکی پێ نەبوو.

لەبەرئەوە بنیادنەری سوریالیزم "ئەندرێ برتۆن لە ساڵی ١٩٢٢ ز، بەشێوەیەکی فۆرمی بە ئەنجامی و بە بەرهەمی دادایزمی ڕاگەیاند و دژی وەستایەوە"٤. واتە "سوریالیزم لە دادایزم لەدایک بوو، بەڵام ڕەنگ و ڕیشەی سەرهەڵدانی لەناو سیمبولیزم دا نەشونمای کرد، خودی بزووتنەوەکەش فەڕەنسایی بوو. هەروەها ئەو کەسانەی کە بە یەکەمجاریش ئەم ڕێچکەیان گرتەبەر بریتی بوون لە ئەندرێ برتۆن و ئاراگۆن و پۆل ئیلوار و فلیپ سۆپۆ... کە هەموویان خەڵکی فەڕەنسا بوون، سوریالیزم بەخێرایی لە شیعرەوە بۆ داستان و تیاترۆ و سینەما و نیگارکێشی و پەیکەرتاشی.. پەلی کێشا"٥ واتە سوریالیزم هات ڕەتکردنەوەکەی دادایزمی دووبارەکردەوە، بەڵام جگە لەوەی کە وەک درێژە پێدەر و تەواوکەری تەوژمی دادایزم سەریهەڵدا، هات چارەسەریشی بۆ دانا وەک پێشبینیکردنی ژیانێکی جوان لەدەرەوەی واقیع، کە پشت لە مەسەلەی دابونەریت و ئاین و ئەخلاقی جنسی و هەموو ئەوانە بکات. ئەمەش لەڕێگەی شۆڕبوونەوە و پەی بردن بەو هەستانەی کە لەناوەوەی ئینسان کپکراون. ئیشی تاکی سوریالیش بریتییە لە پەردە لادان لەسەر ئەو هەستانە بە گوێدانە هیچ بەربەستێکی کۆمەڵایەتی (دابونەریت و کلتور) و ئاینی و سیاسی. هەروەها پەردە لادان لەسەر مەسەلەی ئینحرافی جنسی، چونکە پێیان وابوو سیستەمی ژیان ئەخلاقی تێدا نەماوە، بەتایبەت ئەوەی کە ئینسان زۆر بچووک کراوەتەوە و بووەتە شتێکی زۆر کەم. ئەمەش

دەلالەتە لەوەی سوریالیزم لە مەوقیع و پێگەیەکدا سەرھەڵدەدات کە تاك ھەست بە ھیچ بنەمایەکی خۆشبەختی ناکات، بەڵکو دەگاتە ئەوپەڕی ڕەشبینی و بەرەو دونیایەك ھەنگاو دەنێت کەلەواقیعدا بوونی نییە، جیاوازە لە واقیع واتە لەسەرووی ئەو واقیعە پێدەنێتە دوونیایەك کە پشت دەبەستێت بە بیرکردنەوەی قوڵ و لە نوقتەی ھەستی بێ ئاگایی مرۆڤیشەوە سەرچاوە دەگرێت و پەردە لەسەر ئەو ھەستاش لادەدات کە کپکراون و ڕێگری لەوتنیان دەکرێت بەھۆی مەسەلەی ئایینی و کۆمەڵایەتی و سیاسی. ھەروەھا پێشیان وابووە مرۆڤ بەدرێژایی مێژوو لەژێر سایەی ئەو دابونەریت و پرەنسیپە کۆمەڵایەتی و ئاینی و سیاسییەی، کە پەیڕەوی لێکردوون، نەیتوانیوە ژیانێك بەرقەرار و دوستەبەربکات، کە شایستە بێت لەگەڵ خواستەکانی ئینسان. نەشیان توانیوە ئەخلاق بەبەری ئینساندا بکەن، ھەروەھا ئەو ئەخلاقەی کە ھەشبووە نەیتوانیوە ببێتە پارێزەری ئینسان، بەڵکو بوونەتە ھەڕەشە بۆ سەرجەم سێکتەرەکانی ژیان و بەربەستێکیش بوون بۆ ئەوەی مرۆڤ نەتوانێت لەسایەیانەوە ئاسایش و ئازادی ڕەھا دەستەبەر بکات، کە بەختەوەری لانەی خۆی بکات. ھەروەھا بەھۆکاری ئەوەی کە پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان و پابەندی تاك بۆ ئاین لەئەوروپادا لە ئاستێکی لاوازدا بووە، ھۆکاری سەرەکی بووە بۆ سەرھەڵدانی فیکری سوریالی..
بەڵام لەبەرئەوەی لەڕۆژھەڵاتی ناوەڕاستدا پابەندبوون بە ئایینی ئیسلام و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە ئاستێکی باشدا بووە.
بوونەتە بەربەستی سەرەکی لەبەردەم درووست بوونی تاکێکی حەقیقی سوریالی لەژینگەکەی خۆیدا سەڕەڕای ئەو ژمارە کەمەی کە دروستیش بووە کە خودی خۆیان، خۆیان خستۆتە ئەو ژینگەیە، واتە خۆیان ئەو ژینگەیان بۆ خۆیان دروست کردووە، کە ئەمەش حاڵەتێکی جیاوازە، بەڵام ڕێژەیەکیان لە پانتاییەک وشەکانیان پڵیشاندۆتەوە و لە ئاوک و جیقڵپاوەی وشە واتای نوێیان ھەڵھێنجاوە، واتە گەمەیەکی هونەریان بە واتا کردووە، نەوەک گەمەیەکی فیکری کە دواجار بەشێکی سەرەداوەکانی دەچێتەوە سەر هیچگەرایی.. واتە بەشێکیان لەواتای حەقیقی و فیکرییەتی سوریالی تێنەگەیشتوون.
“ھەرچەندە سوریالییەکان واقیعێکیان دەویست، کە ھیچ ڕەبتی بەو واقیعەوە نەبوو کە تێیدا دەژیان بەواتای ئەوەی لە بەرھەمەکانیان ژینگەیەکی وایان دروست دەکرد و واقیعێکیان دەھێنایە گۆڕێ کە لەگەڵ ئەو واقیعەی ئەو سەردەمە زۆر جیاواز بوو. با□□اتر لە واقیعییەتی سنوردار و قبوڵکراوی دەخستە ژێر سەرنج و خواستی خۆیەوە. تا لەم ڕێگەیەوە بتوانێت، کۆمەڵێک بابەت بھێنێتە ناو ئەدەبیاتەوە کە پێشتر بەشێک نەبوون لە ئەدەبیات وەکو خەون و وەهم و”٦ ، بەڵام چونکە بۆ خۆیان لە واقیعدا دەژیان ئەگەر بەشێوەی

ڕاستەوخۆش نەبێت، بە ناڕاستەوخۆ لەڕێگەی سیمبولیزمەوە باسی ئەو واقیعەیان دەکرد، کە تێیدا بوون. چونکە خۆیان واقیعی بوون و لەهەسارەیەکی ترەوە نەهاتبوون، بەڵکو خۆشیان لەناو جەرگەی کێشە سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی فەڕەنسادا بوون. لەسەر بنەمای فیکری تاکیش کاریان دەکرد، کە ئەمەش بووە جێی ڕەخنە بەوەی تاک هەرچەندە سەربەخۆ بێت، دواجار تاکیش دەچێتەوە ناو بازنە و تۆڕی کۆمەڵگا. لەبەرئەمەش دەبووایە تاکە سوریالییەکان هەموویان لە سوچێکی گشتی هاوپەیام بن و بەیەک ئاڕاستەدا بڕۆن. بەلای کەمی دەبوایە یاسایەک هەبووایە، کە هەموویان کۆبکاتەوە و یەکسان بن، . تا پێگەیەکی بەهێزتری هەبووایە و وەکو ڕێبازێک ڕەنگی دابکوتایە..

ئاهەنگ حسن محمد

سەرچاوەکان:

- الأصفر، عبدالرزاق (1999)، المذاهب الأدبیه لدی الغرب، منشورات اتحاد کتابالعرب.ل١٦٩
- پریستلی، جی.بی (1372)، سیری در ادبیات غرب، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران: امیرکبیر. ل٤٩٣
- فەرهاد پیربال (2009)، ڕێبازە ئەدەبییەکان، هەولێر، منارە. ل٣٢٨
- فاولی، والاس (1981)، عصر السریالیه، ترجمه خالده سعید، بیروت: دارالعوده. ل١٧
- ثروت، منصور (1385)، آشنایی با مکتب‌های ادبی، تهران: سخن. ل ٢٣٠ – ٢٣١
- فاطمی قمی، سیدحسین (1379)، تصویرگری در غزلیات شمس، تهران: امیرکبیر. ل ٢٣٤
.

چاو، نیگار،ڕۆح ... جەمال کۆشش

چاو لە زمانی کوردیدا، لە ڕووی -ئیتمۆلۆژییەوە، پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە سەرەتای دروستبوونەوە هەیە . چاوگ- لە ڕێزمانی- زمانی کوردیدا دایکی هەموو وشەکانە. چاوگ، سەرچاوە، چاوگە، لە سروشت ولە پێکهاتەی زمانەوانیدا، ڕۆڵێکی گرنگ لە ژیانی ئینسانەکاندا دەگێڕن. ، لە زمانی عەرەبیشدا " عەین -چاو" بە مانای "کانی، ئەسڵ، ئۆرگیناڵ" دێت. لە زمانی ئیدیۆم وڕۆژانەشدا، چاو بە فراوانی بوونی هەیە. " سەر چاو" ڕۆژانە و هەرکەسێ دەیان جار بەکاریدەهێنێت، چاوەکەمی ، وەک نیشاندانی ڕێزو خۆشەویستی، وەک قەدردانی " بەچاوان"، وەک سوێند خواردن " بەچاوی تۆ" وەک وەفا وسۆز" دەک چاوم کوێر بێت" ، وەک دیاری و لێبوردەیی " چاوی تۆ خۆش" ، وەک شکاندن " چاوی بشکێنە"، وەک ڕوو بەڕووکردنەوە و سەلماندن" پەنجەم کردە چاوی"، وەک بوغرایی یان پلەی تووڕەبون " چاوی سور بووە"، وەک پەشیمانبونەوە و شەرم و بێدەنگی "چاوی داخست" ، وەک هەوەی بەراوردکاری ولاسایکردنەوە" چاوی لەو کرد" و وەک شایەدیی" بەچاوی خۆی بینی" وەک شاردنەوەی ڕوداوەک " چاوی لێپۆشی" . وەک شکاندنی شکۆ' چاوی دەشکێنم"، یان بەدرۆ خستنەوەی ووتەیەک " با چاوم بەچاوی بکەوێت" چاوە نواڕی و ئاوی چاوم داهات" زۆر ئارامم گرت: ، لە چاوی تۆ وە، یانی ڕێئی ..چاوی ڕێز ، لە چاوی پیس بەدوور بێت، خێڵکردنی چاو، چاوگێڕانەوە، .چاوەکت لێبێت، چاوی لەسەر ماڵە، چاوبرسی، چاوتیر، لەبەرچاوت بیت، .چاودەکاتەوە،چاوی دەبێتەوە، " چاوی گەل، چاوی کورد،..چاوی ناوەوە، لەبەرچاونەگرین،..ئاماژەی چاو لیداگرت کە بیکات.چاوی جەللاد، بەچاوی بەزییەوە، چاوی فەلسەفی، چاوی دایک ، ڕەشبینی،لەچاوم نابێت، لەبەر چاوم لاچۆ، چاوی سور بوە. ئەم سیحرە چیە لە چاودا. دەتوانین لەو بارەوە یەک دانە کتێبی بەئەندازەی فەرهەنگەکەی عەینی فەراهیدی بنوسین. " معجم العین./وکیپیدیا".

کاریگەری چاو تەنها لە وەزیفە فیزیکییکەی مرۆڤدا، " کردەوەی بینین" دا قەتیس ناکریت. ڕەهەندێکی کۆمەڵایەتی وکلتوری فراوانی وەرگرتووە. هەستی چاو، پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ سروشت ولەگەڵ کۆمەڵگا و لەگەڵ مێشکی تاکەکان ودەزگای بیرکردنەوە و ئەمباری زانیارییەکانی بە ستووە . چاوی مەست وخوماری، چاوی ڕەش وقەترانی ، چاوژەرپیاوەیی ، چاو قەرسیلی ونەرم .چاوی شین وماری و گوشکەیی ، چاوی بایەلۆژییەکانن و زەوق و جوانییەکانی کات و دەمە

مێزووییەکانی سەرنجەکانمان بۆ دەنوێنن. وەک دەڵێن ، چاو پەنجەرەی ڕۆحە، زمانی چاو درۆ ناکات.
وەک زانستە ئەنثرۆپۆلۆژیی وئارکەلۆژییەکانیش سەلماندوویانە ، مەژۆپۆتامیا سەر زەمینی خوڵقانی یەکەمین شارستانیەتی ئینسانیەتە. یەکەمین داهێنانی زمانی نوسینە، یەکەمین داستان ویەکەمین ئیمپراتۆریەتە. وڵاتی نێوان دوو ئاوان، سەرەتای کۆبونەوەی مرۆڤە کۆچەرییەکان بووە لە دەوری کشتوکاڵ وپاشان ماڵیکردنی ئاژەڵ و کۆبونەوەیان لە دەوری یەکترو دامەزراندنی لادێی گەورە.شارستانیەتی پێکەوە ژیان، سەرەتای گەڵ کردنی زمان و تێڕوانینی قوڵ ویاسای ڕێکخستنی کۆمەڵگا ، لەکارو زەواج و سەروەت وپەیوەندییە روحییەکانی بەرهەمهێنا . نیگارە کۆنەکان پێش داستانی گەلگامش، خودی گەلگامش و هاودەم ودوای ئەویش ئەو مێژووە دەگێڕنەوە کە مرۆڤە سەرەتاییەکانی ئەو دەم تیا ژیاون.

نیگار بەرهەمی وێنەیەکە چاو گرتویەتی." هونەری چاویی" بەڵام چاو تەنها کەرەستەی بایولۆژی وێنەگرتن نیە" لانی کەم لای نیگارکێشەکان" ، دونیابینی هەیە، تەئەمولاتی هەیە، تاقیکردنەوەی هەیە، جوڵەی وکات وبزاوتنی هەیە و بە هەموو ئەو شتانەی دەوروبەری مانا وروح دەبەخشێت. نیگار شیعرەکە چاو نوسیویەتی، داستانەکە نیگارکێش، بە ڕەنگ وتەنی ڕوناکی و هێڵەکان وخاڵەکان وفیگورەکانی دەینوخشێنێت.
چاوم دیوە پڕ پڕ ئاگر بوە، لەونلەو لە جامی میهر بووە، پڕنزاو پارانەوە بووە. چاوم دیوە گەشتنامەی ژیان بووە.. چاوم دیوە رۆحێکی ناسک و سەدان مۆمی تیا داگیرساوە. هەر یەکچاو بووە، تەنها یەکچاو، بەڵام سەربردەیی شکانی تیشکی ئومید و چارەنوسی بەدبەختی وکۆوەی ئاوارەیی و دەربەدەری وڵاتانی گەڕاوەتەوە. چاوم دیوە، مەنی ونامەیی ونەفرەت وبێزاری دونیای هەڵگرتووە، قین وشەڕانگێزی لەدەباری، بەڵام چاو، ڕاستگۆترین زمانی شوناسی ناوەوەیە، رۆحی ئینسانە. وە نیگاکانی روح یان دەبەخشێت ویان دەسێنێت، ئەم چاوانەم لە بازاڕ، لە کوچەو کۆڵانەکان، لە نێو تابلۆکان دا سەرنجی ڕاکێشاوم.

چاو بە درێژایی مێژووی پۆرتریەت، گرنگترین بەشی داگیرکردووە. چاو دکیومنتەیشنی کەسایەتی و مۆرکی ڕاستەوخۆی جیهانبینی نیگارکێشی بەرجەستەکردتەوە. نیگارزمانێکی جیهانی کاریگەرتر لە مۆسیقا بووە، کێشە گەورەکانی ئینسانیەت، نەمری، بەختەوەری، ئازادی ویەکسانی، لە چاوی پۆرتریتەکاندا دەخوێنینەوە.
ئەو دەمانەی ئینسانەکان زۆر نزیکتر لە سروشتێکی پەتی و

لەگیانەوەران ژیاون، وێنەی ئەوانیان بە دیقەتەوە کێشاوە، ئەو دەمانەی ئینسانەکان خۆیان وەک تێکەڵەیەک لەبوونی خودایی وئینسانی و تامەزرویی نەمری بوون، نیگاری هاوبەشی خۆیان کێشاوە، ئەو دەمانەی پآشاکان وجەنگەکان، یان کارەساتەکان پانتاییەکی گەورەیان لە ژیانی مرۆڤایەتی داگیرکردووە، نیگارکێشەکان، بەرهەمەکانیان دەربڕی ئەو دەورەیەن. کاتێکیش نیگارکێش، دەیەوێت وێنەیەکی تر، ئینسانێکی فەرامۆش کراو، چاوێکی نائازی، ژنێکی باوەڕبەخۆ وئازاد، پەنابەرێکی نزیک سەنتەری شار، وێنە بکێشێ، ئەو کەسانە دەدوینێ و دەیگوازێتەوە بۆ دوانیای جوانی نەمرییەوە، کەلە کلتووری نیگار کێشی ئێمەدا فەرامۆشکراون. خوێندنی " نیگار"، خوێندنی بەرهەمەکە و دەچێتە ناو دەستوەردان لە ئیشەکانی “خوا”. لەرێوە هونەرە چاوییەکان “نیگار، پەیکەر، شانۆ..” دەچنە خانەی قەدەخەکانەوە. ڕۆونەقی دەورانی شارستانیەتی کۆن، ڕۆونەقی نیگار کێشی بووە. سەردەمانی بوژانەوەی دەیەی چلەکان وپەنجاکانی ” عێراق”، نیگار پانتاییەکی گەورە لە روحی خەڵک پەیدا دەکات. سەردەمی جەنگ و کۆنەپەرستی و زاڵبوونی ئاینی سیاسی، چاو وڕۆح و نیگار ، دەبێت ون بن .

کۆتایی ئەگوستی ٢٠٢٠

بەرجەستەکردنەوەی سۆشیالیزم وەک بەدیلێکی واقعی بە ئەم هەرەمە ئەرکی هەر ئێستامانە … نادر عبدالحمید

ئەو ناڕەزایەتیانەی کە لە کوردستانی عێراقدا لە ئارادایە و هەر ماوە نا ماوەیەک لە شکڵی مانگرتن و خۆپێشاندا سەرهەڵدەدات بەشێکی دانەبڕاوە لە قەیرانێکی هەمەگیری سەرمایەداری و بنبەستی دەسەڵاتە بورژواکانی ئەمڕۆ لە سەراسەری جیهاندا.
وڵاتانی هەردوو ئەمریکای باکور و لاتینی، وڵاتانی ئەوروپا و

ئەفریقیا و ئاسیا، زوربەیان نوقمی ناڕەزایەتی و خۆپێشاندان و ڕاپەڕینی جەماوەری بەرینی کرێکاران و زەحمەتکێشان و بێبەشانن، لەوانەش وڵاتانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لە تارانەوە بیگرە تا بەیروت و بەغدا، بە هەرێمی کوردستانیشەوە.

سەرمایەداری لە جیهانی ئەمڕۆدا لەگەڵ کۆمەڵگەی بەشەریدا کەوتۆتە دژایەتیەتیەوە؛ مەودای بێکاری، هەژاری و برسیەتی هێجگار بەرفراون بۆتەوە، جەنگ و پەتای نەخۆشی و پیسبوونی ژینگە لەو مەترسیانەی سەرمایەدارین کە هەڕەشە لە ژیانی گشت مرۆقایەتی دەکەن. دەسەڵاتە بورژواکانیش جگە لە جەنگ و کێشمەکێشی نیوانیان و ترۆر و توندوتیژی دژ بە جەماوەری ناڕازی و هەڵسوڕاوانی مانگرتن و خۆپێشاندان و ڕاپەڕینەکان، ئاسۆیەکی تر شکنابەن بۆ بەرگری لە مانەوەی خۆیان، ئەم سیستەمە و ئەم دەسەڵاتە، بەتایبەت لە کوردستانی عێراقدا بۆ ڕزگارکردنی خۆی خەریکە کۆمەڵگە دەکاتە قوربانی.

هەرێمی کوردستانی عێراق وەک بەشێک لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری ئەم وڵاتە بە تایبەتمەندیەکانی خۆیەوە، گەیشتۆتە چرکەساتێکی هەستیاری مێژوویی لە قەیرانێکی هەمەلایەنەی ئابوری-سیاسی و کۆمەڵایەتی-فکری کە تیایدا لەڕووی بابەتیەوە کۆمۆنیزمەکەی وەک هەر بزوتنەوەیەکی سۆشیالیستی شۆڕشگێڕ و پڕۆلیتاری لە وڵاتێکی سەرمایەداری قەیرانگرتوودا، ڕووبەڕووی ئەرکی بەرجەستەکردنەوەی سۆشیالیزم بۆتەوە وەک بەدیلێکی واقعی بۆ ئەم هەرێمە، ئەویش لە ڕێگەی ڕێکخراوکردن و چەکدارکردنی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و بێبەشان بە ئاسۆیەکی سۆشیالیستی ئەنتەرناسیوناڵ.

ئەم قەیرانە هەمەلایەنە ئاکامی سیستەمێک و ڕژێمێکە کە لە ماوەی بیست و نۆ ساڵی ڕابردوودا وایکردوە کەمایەتیەکی کەم سەرمایەیەکی ئەستور کەڵەکە بکات بە ملیارەها دۆلار، لە ڕێگەی دەستگرتن بەسەر سامانی سروشی و بازرگانی دەرەکی و هەموو شادەمارێکی ئابوری ئەم هەرێمە، هەر ئەم کەمایەتیەی کە ملیاردێرە هەرە گەورەکانی هەرێم و خاوەنداری کۆمپانیا هەرە زەبەلاحەکان و پشکدارن لە حکومەتی ناوەندی بەغا، هەر خۆشیان خاوەن دەسەڵات و میلیشیا و حکومەتی هەرێمەکەن، بەم پێیە ئەوە بەرژەوەندی بورژوازی گەورە و سەرمایەی مۆنۆپۆلە کە ئابوری و سیاسەتی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا کۆنتڕۆڵکردوە و ئاڕاستە دەکات و بەم ڕۆژەی گەیاندووە.

ئەوەش کە گوڕی بەم ڕەوەندە بەخشیوە بەتایبەت لە شەش حەوت ساڵی ڕابردوودا پیادەکردنی ڕێنماییەکانی (سندوقی دراوی نێودەوڵەتی) و (بانکی جیهانی) بووە بە خێراییەکی زۆرەوە لە دەستبەردار بوونی حکومەتی هەرێم لە کەرتی گشتی و دانەمەزراندن و بەتایبەتی کردنی

(خەسخەسەی) کەرتی تەندروستی و خوێندن و خزمەتگوزارییەکان، کە لایەک شەرعییەتێکی قانونی داوە بە تاڵانی سەروەتی گشتی کۆمەڵگە لەلایەن کەرتی تایبەت و لایەکیش کارەساتێکی ئینسانی بەدوای خۆیدا هێناوە کە خانەوادە زەحمەتکێشەکان نەتوانن خەرجی خوێندن، نەخۆشکەوتن، کرێخانوو و پێداویستییەکانی ژیان دابین بکەن.

ئەم سیاسەتی برسی کردنەی دەسەڵات و حکومەتی هەرێم لەم سەردەمەی کۆڕۆنادا بە ئاشکرا دەردەکەوێت، کە ژیان و گوزەرانی هاوڵاتیانی هەرێمەکەی کردەتە بارمتەی کێشمەکێشەکانی لەگەڵ حکومەتی ناوەندی و نەک هەر دەست نابات بە ملیارەها دۆلاری کەڵەکە بوو لای کۆمپانیاکانیان بۆ دابینکردنی بودجەی تەندروستی و کۆمەگی بێکاران و خانەوادە کەم دەرامەتەکان، بەڵکو ئەو هەلەشی قۆزتەوە بە فەرامۆشکردنی خزمەتگوزارییە گشتییەکانی وەک خەستەخانە و گوێنادات بە ناڕەزاییەتی و مانگرتنی پزیشکان و کارمەندانی کەرتی تەندروستی دژ بە دواکەوتنی موچەکانیان، تا ببێتە هۆکارێک بۆ وازهێنانی پزیشکان و کارمەندان لەو کەرتە و داخستنی خەستەخانە گشتییەکان و سپاردنی بە کەرتی تایبەت بە داتەکاندنی هەرچی زیاتری گیرفانی هاوڵاتیان.

ڕەخنەی لیبراڵانە سەرچاوەی ئەم بارودۆخە قەیراناوییە و ئەم تڕاژیدیایەی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش دەگەڕێنێتەوە بۆ لەنەهاتوویی، نەزانینی ئیدارەکردنی وڵات، عەشائیرییەت و باڵادەستی بنەماڵە بەسەر حزبەکانی دەسەڵات، سوڵتانیزم و ساختەکاریان لە هەڵبژاردنی پەرلەمانیدا بە ڕێگری لە دەستاودەسپێکردنی دیموکراتیانەی دەسەڵات. بەمەش پەردەپۆشی هۆکارە بنچینەیی و سەرەکییەکەی دەکات کە سیستەمی سەرمایەداری و نیولیبرالیزم و ناوەڕۆکی چینایەتی ئەم دەسەڵاتەی هەرێمەکەیە.

بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی نەک نوێنەری عەشائیرییەت و دواکەوتوویی بەڵکو دوو تاقمی مافیای ناو ئەو توێژە لە بورژوازین کە جومگە سەرەکییەکانی ئابوری هەرێمەکەیان مەنەپۆل کردوە و لە بواری نەوت و بازرگانیدا کاردەکەن و بەهەزار و یەک سەرەداو لە بەرژەوەندی ئابوری، سیاسی، عەسکەری و سیخوڕی بەستراونەتەوە بە دەوڵەتە بورژواکانی ناوچەکە و ئیمپریالیستەکان و کۆمپانیا جیهانییەکانەوە. هیچ مانگێک تێناپەڕێت کە چەند بەرپرس و شاندی وڵاتە ئیمپریالیستەکان میوانی هەولێر نەبن، وەیا شاندی حکومەتی هەرێم و بەرپرسانی (پارتی) و (یەکێتی) میوانی پایتەختەکانی وڵاتانی ئیمپریالیستی و کۆنەپەرسی ناوچەکە نەبن، ئەمە بەڵگەی “لەنەهاتوویی و نەزانینی ئیدارەکردنی وڵات و عەشائیرییەت و سوڵتانیزم” نییە، ئەمە بەڵگەی نوێنەرایەتیکردنی بورژوازی کورد و

ل□که□پ□کانی بەرژوەندیە ستراتیژیەکانیەتی بە بورژوازی ناوچەکە و جیهانەوە.
لە ڕاستیدا بەرژەوەندی ئەو توێژەیە کە حزبەکانی دەسەڵات و بنەماڵەکانیان و عەشایەریەت و هێزی زێرەڤانی سەرکوتگەر و دژە ترۆری دەمامکدار و خوڕافاتی قەومی و دینی و عەشایەری بەکاردێنێ تا ئاسایش و ئارامی دابین بکات بۆ کەڵەکەی سەرمایە و وەبەرهێنەرانی ناوخۆ و بیانی لەسەر حیسابی تێکدانی ئاسایش و ئارامی ژیانی خەڵکی زەحمەتکێش و ئایندەی نەوەکانی داهاتوو.
بەڵام کاتێک برسی کردن و تێکدانی ئارامی ژیانی خەڵک سەردەکێشێ بۆ ناڕەزایەتی، مانگرتن و خۆپێشاندان و ڕاپەڕین، ئەو کاتە ئەو توێژانەی تری بورژوازی کە بەرژەوەندیان هەیە لە وەلاتانی قۆرغکاری ئابوری و سیاسی وڵات و خوازیارن و لە هەوڵی بەرفراوانکردنی بنکەی فەرمانڕوایەتی بورژوازیدان، ڕەوتگەلێکی سیاسی بە ئەجەندای ئاڵوگۆڕێکی ڕوکەش و فۆڕماڵی سیاسی لە دامەزراوەی حکومڕانی و دەسەڵاتدا دێننە مەیدان تا سیستمی سەرمایەداری و کەڵەکەی سەرمایە پارێزراو بێت لە مەترسی شۆڕشی کرێکاران و زەحمەتکێشانێک کە برسی کراون و هەژاری و بێکاری داسەپاوە بەسەریاندا.
ئەوە ئەو ئاڵوگۆڕە فۆڕماڵە شکڵیە سیاسیەیە لە دامەزراوەی حوکمڕانیدا کە لە ئێستادا (نەوەی نوێ) و ئۆپۆزیسیۆنی قەومی ئیسلامی بانگەوازی بۆ دەکەن، تا پاشەکشە بکەن بە (پارتی) و (یەکیەتی)، وە ناچاریان بکەن بە پێکھێنانی (حکومەتێکی کاتی تەکنۆکرات) لە کەسانی لێھاتوو، پسپۆڕ و شارەزا و بیرۆکرات کە (هەڵبژاردنی پێشوەختەی پەرلەمانی) لە ماوەی شەش مانگدا ئەنجامبدات، تا حزبە ئۆپۆزیسیۆنە قەومی و ئیسلامیەکان بتوانن حکومەتی هەرێم بگرنەدەست لە ڕێگەی بەدەستھێنانی زۆرینە لە هەڵبژاردنی پەرلەمانیدا. (ئەمە تا چەند خەیاڵی و ناعەمەلیە باسی ئێرە نیە، بەڵام) ئەمە ئەجەندای سیاسی ئۆپۆزیسیۆنی بورژوا قەومی و ئیسلامیە بە پاڵپشتی ڕۆشنبیرە لیبراڵەکانی کوردستان بۆ ئاڕاستکردن و لە قاڵبدانی ناڕەزایەتیەکان و بەرگرتن بە پەرەسەندنیان و بەرزبوونەوەیان بۆ ئاستێک کە بەرژ□و□ندیەکانی گشت بورژوازی و کەڵەکەی سەرمایە بخاتە مەترسیەوە.
سەرمایەداری ئەمڕۆی کۆمەڵگەی کوردستانی عێڕاق زۆر لە سەرمایەداری سەردەمی کۆمۆنەی پاریس (١٨٧١ی فەرەنسا) و شۆڕشی ئۆکتۆبەر (١٩١٧ی ڕوسیا) گەشەکردوترە، لە قەیرانێکی هەمەگیردایە و لەگەڵ ژیانی ئاسایی جەماوەری زەحمەتکێشدا کەوتۆتە ناکۆکی کوشندەوە و دەسەڵاتە بورژوازیەکەشی گەیشتۆتە بنبەست و ڕوبەڕووی ناڕەزایەتیەکی هەمەلایەنەی جەماوەری بۆتەوە و تەنها بەحوکمی میلیشیا و سەرەنێزە

خۆی هێشتەتەوە.
ئەم بارودۆخە سێ ئەگەر دەخاتەڕوو، یەکەم مانەوە و درێژەدانی دەسەڵات لە ڕێگەی سەرکوت و ئەو چاکسازییە پوچ و بێناوەڕۆکەی کە بەرنامەی حکومەتی هەرێمە، دووەم ناچار بوونی دەسەڵات بە پاشەکشە و ملدانی بە ئەجێندای ئۆپۆزیسیۆن لە هەڵبژاردنی پێشوەختە و ئاڵوگۆڕێکی شکلی سیاسی، سێهەم ڕاپەڕین و هەڵپەچانی ئەم دەسەڵاتە کە ئایندەکەشی ڕوون نییە بەرەو کوێ دەڕوات.
ئەمانە فاکتەرە مادییەکانی هەلومەرجێکی شۆڕشگێڕانەن کە لە ئێستادا لە ئارادایە، بەڵام ئەوەی کە ڕێگرە ئەم بارودۆخە شۆڕشگێڕانەیە بگۆڕێت بە قەیرانێکی شۆڕشگێڕانە و دەسەڵاتی بورژوازی و سیستمی سەرمایەداری بخاتە ژێر پرسیارەوە؛ لە ئارادانەبوونی فاکتەری خودییە، بەرجەستەنەبوونەوەی ئاسۆی سۆشیالیزم و هەمەگیرنەبوونی جەماوەریانەیەتی، ڕێکخراونەبوونی جەماوەرە، لە سەندیکا و یەکێتییە کرێکارییە سەربەخۆکان و لە شۆرا و کۆمۆنە و کۆمەڵە هەرەوەزییەکان و کۆمیتە شۆڕشگێڕییەکاندا بەو ئاسۆیەوە، ئامادە نەبوونی حزبێکی پێشڕەوی خاوەن دەستپێشکەری کۆمۆنیستیانەی شۆڕشگێڕە لە مەیدانەکەدا کە هەموو ئەوانە لە یەکەیەکی لێکهەڵپێکراودا بەیەکەوە شەتەک بدات و ڕۆڵی ڕابەری هەم لۆکاڵی و هەم سەراسەری ببینێت لەناو جەرگەی ئەم خرۆشان و ئاڵوگۆڕانەدا، وە ئەڵقەی پەیوەندی بێت بە بزوتنەوەی ناڕەزاییەتی و خۆپێشاندان و ڕاپەڕینی جەماوەری سەراسەری کرێکاران و زەحمەتکێشانی عێراق دژ بە دەسەڵاتی ناوەندی بورژوازی.
ئەوە هەر لەئارادانەبوونی ئەم فاکتەرەشە کاتێک دەسەڵاتێکی بورژوازی دەڕوخێت، ڕەوتگەلێکی تری بورژوازی جارێکی تر لە بۆشایی سیاسی دەسەڵاتدا سەروسامان دەدەنەوە بە دەسەڵاتی بورژوازی، وە سیستمی سەرمایەداری و کۆڵەکەی سەرمایە بە دەستلێنەدراوی دەهێڵدرێتەوە. هەروەک لە شۆڕشەکانی باکوری ئەفریقا و ڕاپەڕینەکانی لوبنان و عێراق و گەلێک لە وڵاتانی تردا بینیمان.
شکڵپێدانی ئەم فاکتەرە خودییە، ئەم بەدیلە سۆشیالیستییە لەناو دەرونی کۆمەڵگە و لەناو جەرگەی ئەم ئاڵوگۆڕە و کێشمەکێشە سیاسیانەدا دێتەدی، نەک لەدەرەوەیدا، وە ئەم شکڵپێدانە نەک هەر مەسەلەیەکی سیاسی-عەمەلی بەڵکو فکری و تیۆریشە.
ڕێنمایی و ڕێکخستن و ڕابەرایەتی کردنی جەنگی جەماوەری زەحمەتکێش دژ بە دەسەڵاتی بورژاوزی، هەروەها چونە جەنگی دژ بە ئەجێندا جۆراوجۆرەکانی بورژوا ئۆپۆزیسیۆن و دژەشۆڕش و هەوڵوکۆششی لیبراڵانە بە بەرتەسک کردنەوە و لە قاڵبدانی ئاسۆی ئەو بزوتنەوە ناڕەزایەتیانەی کە لەئارادان لە چوارچێوەی ڕیفۆڕمێکی ڕوکەشی

سیاسیدا، بەڵێ ئەم جەنگانە ئەستەمە بەبێ خەباتێکی فکری سیاسی کۆمۆنیستانە بۆ زاڵکردنی ئاسۆیەکی ئینتەرناسیونالیستی دژە سەرمایەداری و دژە ناسیونالیستی. بەو ئەندازەیەی کە ئەم ئاسۆیە بەهێز و پەرەدار دەبێ، بەو ئەندازەیەش کۆمۆنیزم لە کوردستاندا توانا پەیدا دەکات بۆ ڕێکخراوکردن و ڕابەرایەتی جەماوەری ناڕازی، وە بۆ پوچەڵکردنەوەی باڵادەستی ئاسۆ و ئەجەندای سیاسی ڕەوتە جۆراوجۆرەکانی بورژوازی.

کۆمۆنیزمی کوردستان ناتوانێت بچێتە جەنگی ئەجەندا سیاسیەکانی بورژوا ئۆپۆزیسیۆن، و خۆی لێکھەڵپێکێت بە بزوتنەوەی ناڕەزایەتی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشەوە و ئەو جەماوەرە ئاسۆدار و ڕێکخراو بکات بۆ یەکلاکردنەوەی دەسەڵات، ئەگەر بە ئاسۆیەکی مارکسیستی ڕادیکاڵ و ئینتەرناسیوناڵەوە نەێتەمەیدان.

مەسەلەی هەرە سەرەکی کۆمۆنیزم؛ وەڕێخستن، بەهێزکردن و پەرەدارکردنی بزوتنەوەی سۆشیالیستیە، هەم ل□ دەرونی چینی کرێکار و هەم لەسەر ئاستی کۆمەڵگە وەک بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی سیاسی، وە لەسەر ئەو بنەمایەشەوە خەباتی سیاسیەتی بۆ گرتنەدەستی دەسەڵات لە کۆمەڵگەدا، ئەوە ئەو ئاسۆیەیە کە زاڵە بەسەر هەموو چالاکی و هەڵسوڕانێکی ئاژیتاسیۆنی و ڕێکخراوەییدا لە ناو بزوتنەوە ناڕەزایەتیەکاندا بۆ بەدەستهێنانی ماف و خواستە ڕەواکانیان.

بەبێ ئەم ئاسۆیە کۆمۆنیزم ناتوانێت سنوری خۆی لە سەندیکالیزم و ڕیفۆڕمیزم و ئیکۆنۆمیزم جیا بکاتەوە، بەتایبەتیش لەمڕۆدا کە ناڕەزایەتی توێژە جۆراوجۆرەکان دژی دواکەوتنی موچە و دانەمەزراندن و بێکاری و برسیەتی و بێمافی و سیاسەتەکانی حکومەتی هەرێم لە مامەڵەی لەگەڵ پەتای کوڕۆنادا، … لەوە دەرچووە کە هەر تەنها بزوتنەوەی خواستە دیاریکراوەکانی ئەو توێژانەبن و تەنها لەو ئاستەدا مامەڵە بکرێن کە بەدەستهێنانی خواستەکان بێت، بەڵکو بووە بە بزووتنەوەیەکی سیاسی جەماوەری گشتی کە خوازیاری وەلانان و هەڵپێچانی دەسەڵات و حکومەتی هەرێمەکەیە. هێشتا بەشێکی ناو بزوتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی کوردستان بە مێسۆدێکی ئیکۆنۆمیستانە مامەڵەی ناڕەزایەتیەکان دەکات، تەک تەکی توێژە ناڕازیەکان و خواستەکان دەبینێ و هەوڵی چالاکی دەدات لەو پەیوەندەدا، بەڵام هەتا ئەگەر بزوتنەوە گشتیەکەش ببینێ مێسۆدەکەی ڕێگەی پێنادات سیاسەتێکی گشتی و سەراسەری کۆمۆنیستانەی هەبێت بۆ بزوتنەوە جەماوەریەکە کە خوازیاری هەڵپێچان و وەلانانی دەسەڵاتە.

ئەمە و بەشێکیش لەسەرەتاوە بە چاوێکی دوودڵی و نیگەرانیەوە دەیانڕاوانیە ئەم شەپۆلە لە خۆپێشاندانی سەرەتای حوزەیران و ناوەڕاستی ئۆگۆستی ٢٠٢٠ و دەستەوستان لە دورەوە بۆیان دەڕوانی،

لەبەرئەوەی حزبەکی بورژوا قەومی ئۆپۆزیسیۆنی وەک (نەوەی نوێ) بانگەوازی بۆ کردووە. ئەمەش مامەڵەکردنی ئەم شەپۆلەیە لە ناڕەزایەتی و خۆپێشاندان وەک شتێکی سەربەخۆ و دەستکردی ئۆپۆزیسیۆنی بورژوا قەومی و دابڕینیەتی لە ڕەگوڕیشە مێژووییەکەی و نەبینینیەتی وەک بەشێک لە بزوتنەوەیەکی مادی چەند ساڵەی ناو ئەم کۆمەڵگەیە کە لەم قۆناغە لە تەمەنیدا و لە ئێستادا لەم ڕێگەیە و لەم هەلەوە کە بۆی ڕەخساوە خۆی دەرخستووە، هەروەک لە ساڵانی ڕابردوودا و بە بۆنەی جۆراوجۆر و لە کەناڵی جۆراوجۆرەوە خۆی دەرخستووە، وەک (ئۆکتۆبەری ٢٠١٥)، (سێپتەمبەری ٢٠١٦)، (١٨ دیسەمبەری ٢٠١٧). بەڵێ ئەوە بزوتنەوەیەکی سیاسی جەماوەریە کە هەڵقوڵاوی ناکۆکیەکانی دەرونی کۆمەڵگەی کوردستانی عێراق و بێزاری و ناڕەزایەتی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و بێبەشان و پەراوێزخراوانی کۆمەڵگەیە و خوازی هەڵپێچان و وەلانانی دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی میلیشیایی و حکومەتەکەیەتی لە کوردستاندا و هەر ماوە نا ماوەیەک بە بۆنە و بەهانەیەکەوە و لە ڕێگەیەکەوە خۆی دەردەخات.
گرەوی کۆمۆنیزم لەمڕۆدا لە کوردستانی عێڕاقدا لەوەدایە تا چەند دەتوانێ ئەم بزوتنەوەیە بەرجەستە بکاتەوە وەک بەدیلێکی سۆشیالیستی بۆ کۆمەڵگەی کوردستان، و پەیوەستی بکاتەوە بە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کرێکاران و زەحمەتکێشانی عێراقەوە بۆ هەڵپێچانی دەسەڵاتی بورژوازی لەسەراسەری وڵاتدا.
کۆتایی ئۆگەستی 2020

خوێندنەوەی (بێ ڕێگاوە) ڕۆمانی (دڵشاد کاوانی) … هۆشەنگ شێخ محمد

(١)
منم نارسیس
نارسیس ڕۆمانی (بێ ڕێگاوە) دەنووسێتەوە و دەڵێت دوای تەواوکردنی، خۆم دەکوژم.هەروەها لەو پێشەکییەدا ئەوە ئاشکرا دەکات، کە چەندین

کەسی تر ئەم رۆمانەیان نووسیوەتەوە و خۆیان کوشتووە، وەک چۆن منی خوێنەریش وەک نووسەرەکان رەنگە خۆم بکوژم؟! کەواتە بە رێگاوە رۆمانی هەموو نووسەر و خوێنەرەکانە، هەمووان دەستیان لە نووسین و خوێندنەوەیدا هەیە، بە شێوەیەک هەموو (نارسیس)ن، هەموو هەڵگری گیانی عاشقەخۆبوون و خۆپەرستی و گرێیەکی دەروونی و دەماغی و رەحین!
دڵشاد بە ناراستەوخۆیی، هەمووان دەهاوێتە نێو جغزی ئەو رێگەیەی نارسیسانە دەیبەین. نارسیسانە رێبواری کاروانی ژیانێکین کە شایانی مردن و خۆکوشتنە، خۆکوشتنێک کە هیچی تێناچێت!
بە شێوازێکی تر، ئەمەی مرۆڤین سێ سێ و چوار چوار و بە ژمارەی تر، لە حەنچەی ئەم ژیانەدا سواربووین و بەرەو ناشوێن و دوورترین شار و ئاییندەیەکی نادیار دەڕۆین، بەرەو جیهانێک کە ئاسۆی مەدلوولاتە ئەخلاقییەکانی دیار نین و نازانین بەرەو کوێ و چ رێگەیەکمان گرتووە؟!
هەڵدێین لە مێژووێک، کە بە بەردەوامی لە نێوان وەچەکانەوە خۆی دووپات دەکاتەوە. مێژووی عەبەس و عەدەمی مرۆڤ. هەر لە باپیرانی سەرەتای بوونەوە تا نەوەکانی جیهانی ئێستا.

(٢)
نارسیس، کە خەسڵەت و سیفەت و خاسیەتەکانی ئاژەڵانی گرتووە، گوێدرێژانە، نەخۆشانە، شێتانە، مایەپووچانە، یاخییانە لە هەموو شتێک، بێگەنانە و رزیوانە دوای کۆمەڵێ کەس دەکەوێت و دەیەویت ئەم ناوانە: (ئانو بانی نی، ئەلیکترا، میخە، ئۆدیب، عەفلەق و شەمراز) بدۆزێتەوە. لە پێناو ئاشکراکردن و روونکردنەوەی نهێنی و راستییەکان، دەیەوێت هەموو کەس بزانێت لەودیوی ژیانەوە چی هەیە؟
ئەودیوی ژیان دەکەوێتە پشت پەنجەرە داخراوەکان، زیندانەکان، خانەقا و تەکییەکان، مەیخانە و مەیتخانەکان، کە هەر ئێرەیە!
ئێرەیەک کە بە ماوەی هەفت ساڵ بێدەنگ دەکرێت، وشە و زمان دەبڕدرێت، کەس واژەیەکی لەزار دەرنایەت، دنیای ئێرە، دنیای بێدەنگی و گەنەکردنە، زمانەکان گیراون، خامۆشن، کەس ورتەیەکی لێوە نایەت، سرووشت بە جریوە و هاوارو دەنگدانەوەیە. نارسیس یەکەم کەسە ئەم بێدەنگی و قەرەقەپییە دەشکێنێت!
بێدەنگی وەک ئاسۆیەکی دەلالی، کەوتنی وشە و زمان و ئاماژە و مەدلوولاتی ئەخلاقی و واتاکانە. واتای ژیان و جیهان و ئیمان و بزاوی کۆمەڵێ کەسانێک لە نێو کۆمەڵگەیەکی نگووم بوو لە نێو گەلە دین و بیرو باوەڕ و فەرهەنگ و کەلتوور و زمان و تێگەیشتندا. کە دوو لایەن و دووتاقمی جیا و هاوشێوە پەیدا دەکات، تاقمێک قوربانی

و تاقمەک جەلاد، بەڵام لە کۆتاییدا تێدەگەین هەموو کەسەکان قوربانی ئەو بێدەنگییەن، کە دەسەڵاتێک بە هێز و کوتەک دەیسەپێنێت.

(٣)

لە سێیەم پارچەی ئەم رۆمانەدا، سەرەتای رژێمێکی تۆتالیتار و سەراپاگیر دەبینینەوە، کە لەسەر توندوتیژی، بێدەنگکردن، ئازار وئەشکنجەدان خۆی رادەگرێت. رۆحی مرۆڤبوون لە کەسەکان وەردەگرێتەوە و دەیانکات بە شتێکی بێ گیان و پارچەی ئامێرێکی زەبەلاحی کوشتن و لەناوبردن. چیرۆک و نامەکانی خۆشەویستی لە کەسەکان دەستێنێتەوە، سۆزی دایکایەتی، جوانی کوڕبوون، عیشق و وشە گەرمەکانی نامەگەلی سۆزدار دەداتە دەست قەدەرێکی نادیار و چارەنووسێکی ترسناک.
ئەم رژێمانە، مرۆڤ لە جەستە و گیان و بەهایەکانی ژیانێکی بەختەوەر و شەرافەتمەندانەی شایستە بە مرۆڤ لە جیهان دەستێننەوە، خەڵک بە نەخۆش و شێت دەزانن، کە پێویستیان بە چارەسەرە و هەمووان دەخەنە قاوشێکەوە کە یەک رەنگ دەگرێت و وەک مێگەلێکی گێژ و وێژ سەودایان لەگەڵ دەکرێت.
لە ژێر سایەی ئەم رژێمە تۆتالیتارەدا، دەم و شوێن واتایەکی دیکە وەردەگرن، ژیان دەبێتە ئاسۆیەک بێ کۆمەڵێ دەلالاتی ئەخلاقی نوێ کە تەنیا دەسەڵاتێکی بێ ویژدان و بێ رەوشت بەسەر جیهاندا دەیسەپێنێت. کۆڵان، شار، هەرێم و وڵات دەبێتە پەڕگەیەکی داپچڕاو لە زەمین و ئاسمانی دەرەوە. لێرەدا کەسەکان وەک سیل و شەرپەنچەگرتوو، گەڕ و گڕو و گێڕ، وەک ئەوەی پەسیوی بەراز و سەگ و کەریان گرتبێت ئاوا تەماشا دەکرێن. مرۆڤ دەبێتە نەخۆشێکی پیس و گڵاو!
زیندوبوون دەبێتە مۆتەکە. کابووسێک سواری سەر سینگ و دڵ دەبێت. ئازار، هەناسە تەنگبوون، دەنگ دەرنەهاتن، خوێنمەیین، کەوتنە بن بەردێکی قورس، نەجووڵانەوە و هەڵنەستانەوە. وەک ئەوەی ئیزرائیل بەسەرسەرتەوەیە و ئێستا روحت لە کەپووت دەردێت!
ژیانی مرۆڤەکان دەبێتە تەنیایی، غەمگینی، هەناوگوشران، وەستانی کات، ئیفلیجبوون، سڕبوون و تاوەسووتبوون. تا رادەی ئەوەی ژیانی مێشێک لە ژیانی کەسێک ئازادتر و خۆشتر و بە بەهاتر دەبێت! لە نێو دنیایەکی ناهەقدا، یەک هەست دەمێنێت، کە ئارەزووی رزگاربوون دەکات.
سەرەتای رزگاربوونیش یاخیبوونە!

(٤)

دوای ئەو سەرەتایە جیهانێک لەم رۆمانەدا پەیدا دەبێت، کە لەسەرەتاوە ئاوسە بە منداڵییەکی ئیفلیجبوو، نەخۆش و گەج و لەڕو لاواز. کە بەخوێنبەخشین نەبێت خۆی راناگرێت. لێرەوە نووسەر وەک ئەوەی بە ئاماژە پێمان دەڵێت، خوێن لەسەرەتاوە تا کۆتایی، سەرەکیترین وشەی ئەم رێگایەیە، ئاسەییەکە بەردەوام واتای نوێ بە ژیان دەبەخشێت. بێ خوێنڕشتن هیچ شتێک ناچێتە پێشەوە، وەک ئەوەی جووڵە لەم جیهانەدا بەسترابێتەوە بە جووڵەی خوێنەوە، خوێن رووناکی و تاریکی پەیدا دەکات، خوێن واتا بە بوون دەدات! لە نێو ئەو خوێنەدا چاوەڕوانی کەسێک و زەمەنێک و شتێک دەبێتە وشەیەکی تری سەرەکی بە جووڵەی جیهانێکی وەستاو لە نێو خوێندا! جیهانی کۆڵانێکی تاریک و تەنگەبەر، پەناگەی کۆمەڵێ مرۆڤی ماندوو و کەساسی شارێکی کۆن کە ئێستا سیمای ئازار و نەهامەتی و خەمی گرتووە.

لێرەدا نووسەرر بە دوو وێنە ئەو جیهانە ورد دەکاتەوە، یەکەمیان لە قوڕ چەقینی (جیقە فشە)و ونبوونیەتی دوای ئەوەی ئاو دەیبات، دووەمیشیان گیرخواردنی (بەزەی سیناوخۆر)ە لە نێو زێرابدا و بزربوونیەتی. ئەم دوو رووداوە هەم هێزی سرووشت و هەم هێزی مرۆڤ لەم جیهانەدا دەداتە بەر باس، یەکەمیان وا دەکات مرۆڤ رقی لە هێزی ئەم سرووشتە ببێتەوە، واتا پێوەندی سرووشتی نێوان سرووشت و مرۆڤ تێکدەشکێ، دووەمیش کە شارەوانی سەری زێرابێک دەگرێت و یارییەکی منداڵانە دەکاتە کارەسات.

ئاو، لای بەشێک لە فەیلەسوفانی یۆنانی کۆن و لە بیردۆزی پەیدابوونی قورئانیشدا، پەیداکاری ژیانە. لەم رێگەیەدا، دەبینین ئاو، مەدلوولێکی تر وەردەگرێت، چونکە ئاو لە وێنەی (لافاو)دا، دەبێتە هۆی دزینی گیانی منداڵی و هاوەڵییەتی و پاکی و سۆزی پێکەوەبوون و پێکەوە ژین و مردن. هەروەها لە وێنەی(سیاناو)دا دەبێتە هۆی سەرداپۆشین و بنئاخکردنی روانینێکی سادە و ساکارانە و منداڵانە بۆ ژیان. ئەو ئیمکانە هێزەکییەی بە لەناوچوون لە نێو سرووشتدا هەیە، لە سەرەتای رۆمانەکەی دڵشاد کاوانیدا دەبێتە ئیمکانێکی کردەکی و لە وێنەکانی لافاو و بارانی توند و بەخوڕ منداڵخۆرەدا بە بەرچاوی هەمووانەوە دەتەقێتەوە.هەروەها لە بەشەکانی تردا هەندێ ئاماژەی تری لەو بارەیەوە دەبینینەوە، کە هەر بۆ نموونە لە هەرێمی نەرگزاندا کەسایەتییەکی کاریگەر پەیدا دەبێ بە ناوی
(مەکاو).

بە گشتی دڵشاد کاوانی لەم رۆمانەدا، لە زۆربەی بەشەکاندا

سەودایەکی پڕ ئاکشن و ڤیکشنی لەگەڵ ئەم هێزەدا کردووە و تا ئەوپەڕی توانای لە وێنەگەلی جۆراوجۆردا دەریخستووە.
بۆیەشە لە کەشێکی ئاوادا، کە ئاو رەمزی ژیانە و لێرەدا دەبێتە هێمای مردن، گریانیش دێت و وێنەی ئەم جیهانە خەماوی وخەمۆکیهێنە تەواو دەکات لە وێنەی کارئەکتەری (عەدە گرینۆکدا). کە دەبێتە پێکهاتەیەکی سەرەکی لە جیهانێکی گێژو وێژدا، بە هۆی بۆنکردنی سیکۆتین و جگارەکێشاندا. تا ئەویش رۆژێکیان پەستێک وەسەر سەری دەکەوێت و دەپلیشێتەوە.
ونبوونی ئەو سێ کارئەکتەرە، (جیقۆ فشە، بێزۆسیناوخۆر و عەدە گرینۆک)، سەرەتایەکی دیکەیە بۆ ئەو رێگەیەی هەموو کەس و شتێک ون دەکات و لە نێو دەبات.هەروەها لە بەشەکانی دواتریشدا دەبینین، لە شەڕێکی منداڵانەدا (میخۆ و شێمراز و قۆیتاس) کوریژگەیەک لە نێو ئاودا دەخنکێت.
(٥)
توندوتیژیی لە لاهووتی ئیبراهیمیدا، (جوو و مەسیحی و ئیسلام) لەم جیهانەدا، لە وێنەیەکی سوریالیدا زۆر بە توندی، سەمەرەیی، گاڵتەجا□□انە، سەرسەختانە و هونەرییانە وێنەی کێشراوە، لاپەڕەکانی (٦٣-٧٨) ئەوەندە سوریالین، کە هێزێکی گەورەی ئەندێشە و وەهمکردنی تێدا بەکارهاتووە، وەهمکردن بەو واتایەی وێنەی نوێ لەم کەرەستانە بەرهەم بهێندرێت و وەک هێزێکی داهێنەر بتەقێتەوە. کۆمەڵێ دیمەنی تێدایە کە زۆر هونەرین و هێزێکی زۆر بە گێرانەوە و رۆمانەکە دەدەن و دەبنە جێی لەسەر وەستان و قووڵبوونەوە لە کەس و کارئەکتەرەکان و ئەو جیهانەی منداڵەکان لێی پەیدا دەبن و ئەو جیهانەی ئەم جۆرە رووداوانە پەیدا دەکات!
رووداوەکانی ئەو بەشە زۆر توند و شەڕخۆرن، دیرۆکێکی دینی و نەریتێکی کۆنی دینییانەی لە پشت وەستاوە. هەم لە ناوی کارئەکتەرەکان و هەم دینەکەیان، جوو و مەسیحی و مووسڵمان لە گوندێکدا دەژین، کە ناتوانن یەکدی قبووڵ بکەن و هەر لە
منداڵەوە تا گەورەکەیان دەبنە قوربانی و جەلادی دەستی ئەم تێگەیشتنانەی لە هەناوی خۆیاندا، وزەیەکی گەورە بۆ کوشتن و سووککردن و ریسواکردنی مرۆڤ هەڵدەگرن. مێژووی دینەکان بەشێکی زۆری مێژووی بێرێزی□ بە مرۆڤ لە رێی قبووڵنەکردنی جیاوازی عەقیدە و باوەڕ و نەریتەکاندا. ئەم لاپەڕانە وێنەی ئەم بێڕێزی□ دەگەیەنێتە سەرتۆپی خۆی. جیهانێکی شێواو، زمانێک تێیدا پەیدا دەبێت کە هەموو هێزی شەرمەزاری و ریسوابوونی مرۆڤ و ژیان و لەنێو خۆیدا بە بەهێزترین شێوە دەتەقێنێتەوە! وشە لەم زمانەدا لە هەموو بەهایەکی مرۆڤانە و عاشقانە و ژیاندۆستانە رووت دەکرێتەوە. وشە

دەبێتە قەپێلکی هێزیکی تێکدەر، کە ئەرکی
ئەوەیە جیهان ریسوا بکات!
بۆیە دوای ئەم ریسوابوونە حەنچەیەک بەرەو (هیچ)دەکەوێتە رێ و سرووشتی ئەو هەرێمە بەجێدێڵێت. ئەو روو لە هیچکردنە، ئاماژەیەکی هونەری جوانە بۆ ئەو مێژووەی لە سەرەتاوە بە توندوتیژی دێت و بێڕێزی بەرابەر بە مرۆڤ و مێژووەکەی دەگەیەنێتە ترۆپکی خۆی، لە پەیداکردنی رووداو و جووڵە و گەورەکردنی منداڵەکان بەردەوامە.
ئەمڕۆ بە سبەینێیەک دەبەستێتەوە، کە وردە وردە دەبینین، نگوومە لە دەیان وێنەی وەهمی لە هەرێمێکی سوریالیدا!

(٦)

لە بەشێکی دیکەی سوریالی و هونەریدا، نووسەر هەرێمی (نێرگزان) دەکاتە هێمایەک بۆ جیهانێکی تایبەت، کە لە جیهانی کۆمۆنەی سەرەتایی و جۆرە رژێمێک دەچێت کە کۆمەڵە بەهایەکی تایبەتی تێدا بێت کە بە نۆرم و بەهاکانی مرۆڤەوە، بە تایبەتی هی ئێستا نامۆ و غەریبن. جیهانێکە زانست و ناسین و بیرکردنەوە لە پێناو قازانج و بەرژەوەندی ماددیدا نییە. بەڵکو لە پێناو راگرتنی ژیانە لە سەر هەندێ بنەمای تایبەت کە ئەو بنەمایانە وا دەکەن ژیان بێ تەرازووی باشی و خراپی و ئەخلاقێکی دینی یان سیاسی یا کۆمەڵایەتی باو بێت.
ژیان لەوێدا وەک گۆمێکی مەنگ وەستاوە، کات و دینیان نییە، سستەمی پەروەردەیی و بازاڕ و شەڕ و شۆڕیی رۆژانەیان نییە.
(میخۆ) ماوەیەکی درێژ دەمێنێتەوە و وەک کەسێکی بێ (یادەوەری) و هەقایەت و گێڕانەوە و زمان و وشە دەژیەت. تا کەسێک بە ناوی (میکاو) دێت و ئەو جیهانە وەستاوە تێکدەدات!
مرۆڤ بێ بیرهاتنەوە و یادەوەری، بێ کارەسات و خەمۆکیشە، بەڵام کە مرۆڤ ژیان و رووداوەکانی جیهانی خۆی بیر دێتەوە، هەموو شتەکان بە ئاراستەیەکی شەڕانگێزانە دەگۆڕێن.
هەرێم دەکەوێتە خۆ ئامادەکردن، بۆ گرتن و کوشتن و سووتاندن، سووپا دروست دەکەن، چەک ساز دەکەن، شەڕ و فەرتەنە وکوشتن و بڕین دێتە ئاراوە و مێژووی مرۆڤایەتی بە خوێن سوور دەبێتەوە.
لێرەدا رۆمانووس دەمانباتەوە نێو هەرێمی چوار رەنگی (زەرد و سپی و سوور و سەوز) رەنگەکانی ئاڵای کوردستان و هەرێمی نێرگز و خوێن و گوڵ و پارچەی جیاواز و فەرماڕەوایی جیاواز. سنوور دەکێشرێن، پەڕینەوە قەدەغە دەکرێت. کوشتن دەبێتە سزای ئەو هاونێرگزانەی هەوڵی سنوور بەزاندن دەدەن. ژمارە (چوار) وەک هێمایەک لە شوێنی دیکەی نێو رۆمانەکەش دووبارە دەبێتەوە، وەک (چوار هاوسەرەکەی میر ئەمبێز). هەروەها ژمارەی تریش وەک (سێ) لەم رۆمانەدا دووبارە دەبنەوە. وەک برادەرەکان (میخۆ، شێمراز، قۆیتاس)، یان (نارسیس،

جیقە، بەزە) دواتریش (عەدە) جێی بەزە دەگرێتەوە، تا هەر بە سێ کەسی بمێننەوە. ئەمە جگە لە ژمارەی سەرنشینەکانی نەو (حەنچە) کەش کە یەکەمجار دوو پیاو و کچەکی هەڵگرتووە، سێ کەسن) جاری دووەم (مەلا خدر و شەمراز و میخە و زین، واتا چوار کەس) دواتریش (مەکاو و میخە، دوو کەس) بەڵام لەگەڵ هەموو ژمارەکاندا شوفەرەک هەیە و حەنچەکە بەردەوامە لە ڕۆیشتن و جێهێشتنی شوێنەکان.

ئەمجارەیان مرۆڤەکان، لەگەڵ شوفێرەکدا سەر دەکەون، بەرەو دوورترین (شار) ڕێگە دەگرن، وەک ئەوەی دڵشاد کاوانی پەیمان بێت، ماندوو بووین لەم هەموو شەڕە و خوێنڕشتنی بەربەرییانە، لەم ژیانە سەرەتایە و وەحشیگەرییە و با بەرەو (شارستانی)و جیهانێکی ئازاد و سەرفەراز بچین، هەر چەند دووریش بێت، ئەم بێڕێزییە بەجێبهێڵین و ڕوو بەرەو بەهاکانی شار و شارستانی بکەین. بەڵام تۆ بڵێی لەم شارستانییەدا چی چاوەڕێی مرۆڤەکان بکات؟!

(٧)

ڕۆماننووس دوای ئەو ڕووداو و ڕەمز و هێما و هەموو ئەو دەلالەتە ئەخلاقییانەی بە درێژایی سەد لاپەڕەی سەرەتای ڕۆمانەکەی باسیان دەکات، دەمانگوێزێتەوە بۆ ئاستێکی تری مێژوویی، کە تێیدا مێژووی موقەدەس و مێژووی ماددیی تێکەڵەی یەکدی دەبن، مێژووی دین و مرۆڤ، وشەی پاک و وشەی پیس، فەرمایشتەکانی پێغەمبەران و فەرمایشتەکانی میران. ئاسمان و زەمین ئاوێتەی یەکدی دەبن و جیهانێکی سەیر و سەمەرەی لێپەیدا دەبێت، میرێک و چوار ژن و هەر ژنەی لەسەر دینێک و کۆمەڵێک منداڵێک و وەچەیەک لە جیاوازی و فرەڕەنگی و دەنگی و ئارەزووی ئەم دنیایە پەیدا دەبن.

میری میران (ڕەوشەنی کچی میرێکی موسڵمان، لویزەی کچی شەماشە زیای مەسیحی، نازاوی کچی سیمەنی جوولەکە، ئاوێڕەنگی کچی کریکەری زەردەشتی) مارە دەکات و لە هەر یەکێکیان منداڵێکی دەبێت، سێ کوڕ و کچێک: (خدر و قریاقۆس و ماخە و ئەلیکترا). کە ئەمانە دەبنە منداڵانی بنەماڵەی میران. لەوانیشدا نەوە و وەچەیەکی بە بن پەیدادەبن.

ڕۆمانووس لەم بەشەدا، سوودێکی زۆری لە ناوی کەس و شوێنەکانی شەقاوە وەرگرتووە و وەک ڕەمز بۆ هونەرکاریی و ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەی بەکاریان دەهێنێتەوە، ڕەمزەکان لە هێمایەکی ناوخۆیی دەکاتە هێمایەکی دینی گەورە و دەیانگوازێتەوە بۆ ئەو ڕەگە مێژووییەی دین، لە ناو و زاراوەکاندا پەیدای کردووە، هەروەها کەسەکان و کارئەکتەرەکان بە ڕەمزە دینییە و و دیرەکییەکان دەبەستێتەوە. بەمەش ڕەگ و ریشەی توندوتیژی و ململانێی نەوان مرۆڤەکان بە خاڵێکی جەوهەری و سەرەکی دەگەڕێنێتەوە کە ئەویش دین و

دەستەڵاتی سیاسی و سەردەستەکانی کۆمەڵگەیە.
دوای دامەزراندنی ئەم بنەماڵەیە بەم فرە دینی و رەنگی و دەنگییەوە، کە هەر منداڵێ و لەسەر دینی دایکی خۆی دەمێنێتەوە و میری میرانیش وەک کەسێکی بێدین،(ئاسۆییەکی کراوە) بە تێکەڵبوون و ئاوێتەبوونی کەس و رووداو و مێژووی خوێنی مرۆق بە یەکدییەوە.
ئێرەش دەبێتە سەرەتا و گەڕانەوەیەک بۆ ئەو ململانێیەی لە بەشەکانی پێشووتری رۆمانەکە دەیبینین. (کوشتنی باوک) میری میران بەدەستی کوڕەکانی، دەبێتە سەرەتای شەڕێکی نەپساوە لە نێو دینەکاندا، مزگەوت و پەرستگە و کڵێسا و ئاتەشگەکان دەسووتێندرێن. هەموو دینەکان هەم لە یەکدی و هەم لە خەڵکی ئاوارە و غەریب و نامۆ دەبن!

(٨)
(مەلا خدر، ماخۆ، قریاقۆس و ئێلیکترا)، ئەو چوار کەسانە کە هەر یەکەیان رەمزی دینێکن و لە یەک بنەماڵەن. هەر یەکەیان غەریبانە تووشی جۆرە ژیانێک دەبێت. مەلا خدر کوڕەکەی کە (شەمرازە) لە شاری فومەن بەجێدەهێڵێت، شەمراز رێگەی (عیرفان) دەگرێت و لە ئایندەدا دەبێتە خاوەن تەریقەت و موریدی تایبەت بە خۆی دەبێت. (میخەی کوڕی ماخۆیش) دەگاتە شاری فومەن و شەمراز دەبینێتەوە. میخە دەبێتە رەمزێک بۆ مرۆگەلی یاخی و خۆپیشاندەر و دواتریش ون دەبێت.
(ئەدیب) وەک وەچەی (ئێلیکترا) و (تۆماسی عەفلەق) وەک وەچەی (قریاقۆس) دەکەونەوە. ململانێی وەچەکانی پێشوو و پێشووتریش لەگەڵ ئەمانیشدا درێژ دەبێتەوە. وەک میخە دەڵێت:
(مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە). تا دەگاتە (نارسیس و بێزەواڵ و مەناز).تا ئێرە ئەمانە رووداوگەلی گرنگی بەشی یەکەمی ئەم رۆمانەن و لە ژێر ناوی پەتای دەنگ نووسراون. لێرەوە رۆمانەکە بە ئاستێکی تر بە ناوی (چێژی خوێن) دەگوازرێتەوە.
تا ئێرە کۆمەڵێ ناو و رووداوی توند و وڕووژێنەر بە هەست و بیرکردنەوە روودەدەن، کە وادەکات رۆمانەکە لە رێی رووداوگەلێکەوە بەردەوام خۆی تازە و درێژ بکاتەوە، دەرفەتی وەستان بە خوێنەر نادات. ئەم رۆمانە لەو جۆرانەیە کە دەچێتە خانەی ریتمێکی خێرا و پشتئەستوور بە رووداوان. نەوەک رامانکردن و رووچوونە نێو بیرکردنەوە. مەبەستم لێرە تەکنیکی رۆمانەکەیە، نەوەک ناوەڕۆکەکەی کە وا دەخوازێت تۆ بەردەوام لەگەڵ رووداوەکان بڕۆیت و نەوەستیت و بیر لە پشت رووداوەکان نەکەیتەوە، ئەوەی لە رووداوەکانەوە دیارە، رووە ماددییەکەیەتی کە زۆر زەق و ئاشکرایە، دواتر کە کتێبەکە دادەخەیت دەتوانیت بە شێوەیەکی دیکە تەماشای رووداوەکان بکەیت و لە پشتەوەی زمانی کەس و کارئەکتەرەکان ورد ببیتەوە و بە دیرۆک و

ڕەوشی مرۆڤ لێرە و لەهەر شوێنێکی تری ئەم جیهانەی بەستییەوە و لە چارەنووس و قەدەری میللەتان و مرۆڤەکان رابمێنیت. پرسیاریش بکەیت و بڵێیت بۆ؟ هۆکارەکان چین و لە پێناو چی مرۆڤ وا تێک دەکرێت؟!

(٩)

لە بەشی دووەمی ڕۆمانەکەدا، مێژووی دوور نزیکتر دەبێتەوە و ئەو خوێنەی لە کۆشکی میری میران و هەرێمەکانی نێرگز و شاری فومەن و شوێنەکانی تر ڕژاوە، لێرەدا چێژبینینی کارەکتەرەکان لەو خوێنە نزیکتر دەبیندرێت. ئەو پیاوەی (ئەدیبی مەزن) بەخێو دەکات، وێنەیەکی زۆر سوریالی بۆ ژیان و پەیدابوون و ژیانی شاری فومەن دەکێشێت. لەم شارەدا تێگەیشتنەکانی خواوەندەکانی یۆنانی کۆن بۆ میلیشیاکانی حیزب و مەفرەزەگەلی دز و حیزانی شەو تێکەڵ دەبن. عەدەمی و هیچییەکی گەورە و سەیر گەمارۆی جیهان دەدات. هێزەکانی ئەندێشە و هێزەکانی واقیع ئاوێتەی یەکدی دەبن و ژیانێکی پڕ لە راز و نهێنی پەیدا دەکەن. بوون لەم شارەدا، دەبێتە گرێکۆرە و نهێنی و پەنهانییەکی خواوەندانە. ژیان هەمووی راپێچی بەندیخانە دەکات.
ئەدیبی وەچەی ئەلیکترا بە وێنەیەکی نوێی ئەوپەڕی هیچی و عەبەسیبوونی ژیانێکی تاڵ، لە (بەندیخانە)دا، بە (میخە) لە وێنەی (خاوەکێش)دا دەگاتەوە، کە ئەویش دیسان وێنەیەکی سوریالییە بۆ مێژووییەکی هیچ و پووچ و عەدەمییەکی وێرانکار.
ئەم سوریالییەتییە لە ناوچەی (سوێڵەش) بەردەوام دەبێت و خوێنەر دەکەوێتە نێو بازنەیەکی شەڕ و تاریکی و نائارامی، جیهانی مافیا و بکوژان و مرۆڤخۆران، جیهانی بێهۆشی و مەستی و زۆرزایەندی و چەقۆوەشاندن و کوشتن و تەرمی بۆگەنکردوو، جیهانی تاوان، مێشکی وڕ و کاس، لە سوێڵەشدا نێو چاوانی مرۆڤ و جیهان ژانی گرتووە.
وێنەی ئەم جیهانە وەچەی قریاقۆس (تۆماس عەفلەق) لە وێنەی گروپ و باند و دەستەکانی بکوژان و تاوانکاران کورتی دەکاتەوە. ئەم جیهانە بارگاویکراوە بە ڕەمزەکانی سێگۆشەی مەزن و مانگ و ئەستێرە، وەک ئاماژەیەک بۆ قووڵایی هزریی دینی لە کێشە و ململانێکاندا. نۆهەت و نۆ گروپ، واتا ژمارەیان بە قەد ناوەکانی خودایە، لە شەڕ و کوشت و کوشتاردان لە ناوچەیەکی بچووکی وەک (سوێڵەش)دا.

(١٠)

مرۆڤ بێ ماڵ و مەئوا دەبێت، جیهان لە بێدەنگیدا ختم دەبێت، مزگەوت و کلێسا و قوتابخانە و بازاڕ و میوانخانە و چێشتخانە و

نەخشخانە و تەواوی شوێن و کەسەکان لە بێدەنگییەکی گەورەدا دەخنکێن. کەس قسە ناکات، کەس دەنگ هەڵنابڕێت و وشە و زمان نامێنن، بە نەمانی وشە روحی بوون و مرۆڤ ون دەبێت. ئەگەر زمان ماڵی روحی بوون بێت، ئەوا جیهانی ئەم رۆمانە دەکەوێتە نێو بۆشاییەکی گەورەی روحییەوە. ئەوەی نارسیس لەم بێدەنگی و بێ روحییە دەرباز دەکات، یەک شتە، کە ئەویش (کتێب)ە. لێرەدا (کتێب) دەبێتە گرێیەکی سەرەکی لە رۆمانەکەدا، وەک پێشتریش بینیمان کە نامە و نووسین و وشە رۆڵێکی گەورەیان هەبوو لە گۆڕانی
رووداو و پێشهاتەکان و ئەنجامەکان، لێرەشدا کتێب و وشە گەلێکی کاریگەرتر دەبینن لە بەڕێوەبردنی ژیان و جیهاندا.
نارسیس روو لە کتێبخانە دەکات و لەوێدا دەست بە خوێندنەوە دەکات و کتێب دەبێتە دەرچەیەک بەرەو راستی. کە ئەمەش خەمی سەرەکی ئەو رۆمانەیە، گەیشتنە راستی رووداو و هەقیقەتی کارئەکتەرەکان. پێبردن بە راز و ئاشکراکردنی نهێنییەکان.
رێگەی راستی، رێگەیەکی سەخت و دژوارە، جەنگەڵستانە، رێگەی گرتن و خنکاندنە، پڕە لە بۆمب و ژەهر و بەردەباز. نارسیس دەبێتە موریدی حەقیقەت و دەروێشی رازەکان. رێگەکان دەگرێت تا لە هەرەمی نەرگزان راستی بدۆزێتەوە. لێرەدا دەبینین رۆمانووس، لە رێی (شەمراز)ەوە، گێڕانەوەی دینی دەکاتە رێنوێن و رێبەری ئەو رێگەیە، وەک ئەوەی دین تاکە سەرچاوەی راستی و زانین بێت. هەروەها لە هەرەمی نەرگزاندا بە جاری دووەم دووپاتی تاقیگە و زانست دەکاتەوە وەک رێگەیەک بۆ راستی و زانین و ناسینەوەی کەس و چیرۆکەکان. نووسەر دوو پێشبەریمان دەداتە بۆ پێبردن بە راستی بەڵام هەردووکیشیان سەرناگرن، هەردوو رێگەکە مرۆڤ
لە قوڕ دەچەقێنن! هەموو زانا و دانا و پیر و شێخەکان دەستەوەستانن! دواتر ئەوەی کەدی نهێنییەکان دەکاتەوە، کتێبە، وشەیە، نووسینە کە رێ لە خۆکوشتن دەگرێت!
(١١)
بە رەنگاوە، رێگەی راستی و هەقیقەتە، کارئەکتەرەکان بە شێوەیەکی بازنەیی لە نێو کۆمەڵە گێڕانەوەی دینی و سیاسی و مێژوویی و کۆمەڵایەتییدا دووبارە دەبنەوە، دووبارە بوونەوە هەر لە دووبارەبوونەوەیەکی فەلسەفی و عیرفانی دەچێت، وەک گێڕانەوە و دووبارەبوونەوەی وەرزەکان، کە بە نموونە (پاییز) هەموو ساڵێ دووبارە دەبێتەوە، بەڵام پاییزی هیچ ساڵێک وەک پاییزی ساڵی پێشووتر نییە و پاییزی داهاتووش وەک پاییزی ئەم ساڵ نابێت!
رووداوەکان، کارئەکتەرەکان و موریدانی راستی بە نێو توندوتیژی و عەدەم و عەبەسێکی گەورەدا تێدەپەڕن، ژیان وەک تابلۆیەکی سوریالی،

شێواو و ماندوو بێزارکەر، کە تێیدا هەم شوێن و هەم زەمەن تێکشکاوە. جووڵەی جیهان لە جووڵەیەکی خوێناویی و کوشتن و لە نێوبردن و وەحشیگەرییەکی بێ وێنەدا دەسووڕێتەوە. دەسووڕێتەوە و دووبارە دەبێتەوە!

تاکە شتێک لەم عەدەمەدا مرۆڤی سەرگەردان و شوانی راستی دەربێنێت، وشەیە! بۆیە دەتوانین بڵێین (بە رێگاوە) بەرگری لە وشە دەکات، لە نووسین وەک هونەر، هونەرێک کە دەتوانێت مرۆڤ بەرەو راستی ببات.

(١٢)

لە کۆتایی ئەم خوێندنەوەیەدا، دەستخۆشی لە رۆمانووس (دڵشاد کاوانی) دەکەم، پیرۆزبایی لە رۆشەنبیری کوردی دەکەم کە رۆمانووسێکی نوێی تێدا لە دایک بوو. بە رێگاوە، رۆمانێکی سەرکەوتووە، زمانەکەی زەنگین و بزێز و چالاکە، کەمەڵێ ناو و زاراوەی خۆماڵی و کرمانجی و ناوچە و شوێنەکانی تری کوردستانی بەکارهێناون و هەر هەمووشیان لە جێی خۆیان داندراون! رووداوەکان توندوتیژن، خوێناوین، سوریالین، عەدەمی و عەبەسین، بنەمایەکی فەلسەفی و دینی و سەفیگەرییەکی تەنک لە گەڵ رووداوەکاندا خۆیان ئاوەزانی زمانەکە دەکەن. بە شێوەیەکی گشتی بنەماکانی رۆشەنبیری کوردی ئاشکرا دەکات. شێوازی بیرکردنەوە و رەفتار و سەودای چەندین وەچە، لە چەندین دەمی جیاواز و هاوشێوەدا. لە رووی تەکنیکەوە لەهەندێ شوێندا ئاکشن و ڤیکشنی سینەمایی، لەهەندێ شوێنی تردا گێڕانەوەی دینی، لەهەندێکی تردا کەشیی حەکایەت و گێڕانەوەی خۆماڵی، بوونەتە زمانگەی بەگە و بەشەکانی رۆمانەکە.

پێکەوە بەستنەوەی کەس و رووداوەکان، دیقەتکردنی دەوێت لە ناوەکان و کەسایەتییەکان. ئەگەر نا بە سەرکی لە بن دەستت دەردەپەڕن، بە خۆم ناچاربووم دووجار رۆمانەکە بخوێنمەوە تا مێژووی کەسایەتییەکان لێکهەڵاوەرد بکەم. چونکە ناوەڕۆک و شێوازی رووداوەکان پێکدەچن، کەسەکان هەمان کەسایەتین لە دیرۆک و دەم و شوێن و جێی جیاوازدا. بۆیە بە دیقەتکردن هەندێ سەرەداوی کەس و رووداوەکان لەدەست دەردەچن.

بە کورتی، دڵخۆش بووم بە رۆمانی (بە رێگاوە)ی دڵشاد کاوانییەوە!

کتێب/ سیمۆلۆجیای گوتار … غازی حەسەن

سیمۆلۆجیای گوتار ل□ ن□ق□□تی ” ئەستێرەی ژەنیار”ی دڵزار حەسەن دا…

بۆ خوێند□ن□وەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن …